

GRAFIKAI SZEMLE

SZAKFOLYÓIRAT A GRAFIKAI IPARÁGAK SZÁMÁRA

A KÖNYVNYOMDÁSZOK SZAKKÖRÉNEK HIVATALOS KÖZLÖNYE

Szerkesztőség:

Megjelen minden hó 20-án.

Kiadóhivatal:

Budapest, V., Hold-utca 7.

Előfizetési ár: egész évre 2 frt, félévre 1 frt.

Budapest, V., Hold-utca 7.

Könyvnyomdák és betüöntődék Budapesten.

KÖNYVNYOMDÁK.

I. kerület (Vár).

Egyetemi nyomda,
Iskola-tér 3.
Magyar kir. Államnyomda,
Nándor-tér 1.

II. kerület (Viziváros).

Bagó M. és Fia,
Ponty-utca 4.
Heisler Jaroslav,
Várkert-rakpart 1.
Müller K. (Münster K.),
Albrecht-út 5.

III. kerület (Ó-Buda).

Bartalits Imre,
Remetehegy.
Bichler I.,
Kiskorona-utca 15.
Wimmer Márton,
Sertőző-utca 10.

IV. kerület (Belváros).

Athenaeum, irodalmi és
nyomdai részv.-társ.,
Ferencziek-tere 3.
Barcza József,
Lipót-utca 6.
Belvárosi könyvnyomda,
(tul. Varga E. és Grósz B.),
Lipót-utca 43.
Buschmann Ferencz,
Koronaherczeg-utca 8.
Franklin-Társulat, magy.
irod. int. és könyvny.,
Egyetem-utca 4.
Goszler Gyula,
Aranykéz-utca 1.
Hedvig S.,
Károly-körút 22.
Hunyadi Mátyás, irod. és
könyvnyomda-intézet,
Zöldfa-utca 43.
Kahn és Róth,
Ujvilág-utca 6.
Langer Ede és Fia,
Zsibárus-utca 1.
Mercur kő- és könyv-
nyomda,
Kecskeméti-utca 5.
Nagy Sándor,
Pápnövelde-utca 8.
Országgyűlési Értesítő
nyomdája,
Megyeház-utca 12—18.
Pataki I. utóda (Sarkadi I.),
Egyetem-utca 2.
Poidini Ede és Társa,
Ferencz József-rakpart 32.
Posta-nyomda,
Póposta-épület.

Süsz Dávid,
Molnár-utca 39.
Ullmann József,
Régi posta-utca 4.
Várnai Fülöp,
Régi posta-utca 3.
Wodianer F. és fiai,
Sarkantyús-utca 3.

V. kerület (Lipótváros).

Bendiner A.,
Arany János-utca 18.
Czettel és Deutsch,
Bálvány-utca 12.
Hamburger és Birkholz,
Nádor-utca 19.
Hungária-könyvnyomda
és kiadó-üzlet,
Váci-körút 34.
Kálmán M. és Társa,
Vadász-utca 32.
Kánitz C. és Fiai,
Vadász-utca 26.
Károlyi György,
Kálmán-utca 5.
Kaufmann József,
József-tér 13.
Kertész József,
Mária Valeria-utca 11.
Kollmann Fülöp,
Arany János-utca 34.
Krömer Alajos,
Báthory-utca 21.
Légrády Testvérek,
Váci-körút 78.
Lów Ede,
Váci-körút 80.
Márkus Samu,
Báthory-utca 20.
Minerva kő- és könyv-
nyomda,
(tul. Gansl Zs.) Sas-n. 29.
M. kir. postatakarékpénz-
tár nyomdája,
Széchenyi-utca 2.
Országos központi közszégi
nyomda-részvénytárs.
Lipót-körút 22.
Pallas, irodalmi és nyom-
dai részvénytársaság,
Kálmán-utca 2.
Pesti Könyvnyomda-
Részvénytársaság,
Hold-utca 7.
Pesti Lloyd-társulat
Könyvnyomdája,
Dorottya-utca 14.
Központi könyvnyomda,
(tul. Kirschmann I.) Hold-
utca 25.
Pollák M. Miksa,
Bálvány-utca 21.
Preszbürg Frigyes,
Arany János-utca 14.
Schlänger Testvérek,
Váci-körút 33.

Schlesinger és Kleinberger,
Bálvány-utca 18.
Zawadil E.,
Zoltán-utca 13.

VI. kerület (Teréz- város).

Brózsza Ottó,
Váci-körút 17.
Budapesti géppapírcsokó-
gyár,
Podmaniczky-utca 63.
Corvina-nyomda,
Révay-utca 14.
Ehrnstein Mór,
Laudon-u. 4.
Engel S. Zsigmond,
Lovag-utca 7.
Európa, irodalmi és nyom-
dai részv.-társaság,
Ó-utca 12.
Fővárosi nyomda-, vona-
lózó- és könyvkötő-
részvénytársaság,
Podmaniczky-utca 37.
Fried és Krakauer,
Eötvös-utca 19.
Fuchs Samu és Társa,
Podmaniczky-utca 27.
Galitzenstein H.,
Hajós-utca 33—35.
Gelléri és Székely,
Podmaniczky-utca 45.
Goldschmiedt Lipót,
Révay-utca 6.
Grünhut Miksa,
Lázár-utca 2.
Gutenberg-nyomda,
Gyár-utca 31.
Herrman Ignác,
Laudon-utca 10.
Hornyánszky Viktor,
Aradi-utca 14.
Hunnia-könyvnyomda,
Szerecsen-utca 65.
Kassino Jakab,
Király-utca 26.
Kosmos műintézet, kő- és
könyvnyomda r.-t.,
Aradi-utca 8.
Klein Testvérek,
Révay-utca 10.
Kunosi Vilmos és Fia,
Teréz-körút 38.
Löbl Dávid,
Andrássy-út 19. és Sze-
recsen-utca 20—24.
Magy. kir. államvasutak
menetjegy-nyomdája,
Csengery-utca 33.
Mahrer Testvérek,
Szerecsen-utca 38.
Manswirth Lipót,
Podmaniczky-utca 5.
Markovits és Garai,
Lázár-utca 13.

Muskát Béla,
Teréz-körút 29.
Nagel István,
Dessewffy-utca 21.
Neumayer Ede,
Szerecsen-utca 35.
Pollacsek Mór,
Révai-utca 22.
Posner K. Lajos és Fia,
Csengery-utca 81.
Quittner József,
Szerecsen-utca 1.
Radó Izor,
Váci-körút 1.
Rigler József Ede r.-t.,
Rózsa-utca 55.
Roth és Krausz,
Vasvári Pál-utca 9.
Schmidl H.,
Szerecsen-utca 6.
Szkurka István és Társa,
Podmaniczky-utca 78.
Vörösmarty-nyomda,
Mozsár-utca 8.

VII. kerület (Erzsébet- város).

Beck F.
Valero-utca 12.
Deutsch József,
Károly-körút 7.
Eckstein Bernát,
Király-utca 45.
Feldmann Mór,
Dohány-utca 6.
Garai Mór,
Károly-körút 3.
Goldfaden Márk,
Kazinczy-utca 7.
Herkó Páter nyomdája,
Csömöri-út 123.
Klopfer Samu,
Kazinczy-utca 35.
Löbl Mór,
Király-utca 27.
Löblovitz Zsigmond,
Csömöri-út 54.
Neuwald Illés,
Dohány-utca 44.
Pannonia-nyomda,
Rombach-utca 8.
Propper Leó,
Erzsébet-körút 35.
Reich Ármán,
Dohány-utca 84.
Rubin J.,
Király-utca 13.
Schmelcz és Schillinger,
Akácza-utca 22.
Weisz és Spatz,
Csányi-utca 13.
Wendt Lajos,
Dob-utca 12.
Zeisler M.,
István-tér 17.

VIII. kerület (József- város).

Alkotmány-könyvny.,
Mária-utca 11.
Budapesti Hirlap nyomd.
Rökk Szilárd-utca 4.
Csokonai-nyomda,
Csokonai-utca 10.
Fritz Ármán,
József-körút 9.
Jäger T.,
Kerepesi-út 23.
Kohn Simon,
József-körút 5.
Kunstädter Vilmos,
József-körút 7.
Landau József,
József-körút 49.
Laufer M.,
Nagyfuvaros-utca 11.
Magyar Nyomda
(Szemere A. és Társa),
József-utca 45.
Rózsa Kálmán és neje,
Szentkirályi-utca 30.
Szent Gellért-nyomda.
(Valter E.)
Práter-utca 44.
Szent László-nyomda,
József-körút 31/b.
Weissenberg Ármán,
József-körút 28.

IX. kerület (Ferencz- város).

Engelmann Mór,
Kálvin-t. 2. és Károly-körút
Pátria-nyomda részvénytársaság,
Üllői-út 26.
Vasvári Lajos,
Üllői-út 41.

X. kerület (Kőbánya).

Első kőbányai könyvny.
Jászberényi-út 1.

BETÜÖNTÖDÉK.

Államnyomda (I. f.)
Athenaeum (I. f.)
Egyetemi nyomda (I. f.)
Első Magyar Betüöntöde-
Részvénytársaság,
VI., Dessewffy-utca 32.
Fischer és Mika
VI., Révay-utca 6.
Franklin-társulat, könyv-
nyomda-részvénytárs.
Pallas-nyomda r. t. (I. f.)
Pátria-nyomda (I. f.)
Pesti Könyvnyomda-r.-t.
(I. f.)
Rigler J. E. (I. f.)

KÖNYVNYOMDÁK A VIDÉKEN.

<p>Abauj-Szántó. Baksy Barna.</p> <p>Abauj-Szepsi. Vongrey Gusztáv.</p> <p>Ada. Berger L.</p> <p>Alsó-Kubin. Trnkóczy József.</p> <p>Apatin. Szavadill József.</p> <p>Arad. Aradi nyomda-részvénytársaság. Bloch H. Első aradi amerikai gyors-sajtó-nyomda. Gyulai István. Lengyel Lipót. Muskát Miksa. Román gör. kel. egyház-megye nyomdája. Réthly Lipót és Fia. Steigerwald A.</p> <p>Aranyos-Maróth. »Dócza-nyomda, tulajd.: Némédi László.</p> <p>Aszód. Magy. kir. javító-intézet nyomdája.</p> <p>Baja. Kollár Antal és Fia. Nánay Lajos. Streinz Gyuláné.</p> <p>Balassa-Gyarmat. Balassagyarmati könyvnyomda-részv.-társ. Halyák István.</p> <p>Balázsfalva. Gör. k. püspöki nyomda.</p> <p>Bánffy-Hunyad. Salamon Mór.</p> <p>Bártfa. Elayer M.</p> <p>Békés. Báró Drachsel Géza. Povázsay László.</p> <p>Békés-Csaba. Corvina-ny. (Szihelszky József.) Lepage Lajos. Povázsay Sándor és Guszt.</p> <p>Belényes. Süssmann Lázár.</p> <p>Beregszász. Haladás-könyvnyomda, tulajd.: Juhász Piroska.</p> <p>Beszterce. Botschar T. Orendi Károly.</p> <p>Besztercebánya. Machold F. Singer és Sonnenfeld.</p> <p>Bicske. Lederer Hermann.</p> <p>Bonyhád. Raubitschek Izor.</p> <p>Brassó. Gött János és Fia. Közművelődés-nyomda. Muresianu Aurél. Schlandt és Társai.</p> <p>Brezsnóbánya. Kreislér J.</p> <p>Buziás. Ullmann F.</p> <p>Csákova. Chudý Testvérek.</p> <p>Csáktornya. Fischel Fülöp.</p> <p>Csiksomlyó. Ferenczrendi nyomda.</p> <p>Csikszereida. Györgyjakab Márton.</p> <p>Csongrád. Csongrádi Híradó nyomdája (tul.: Hegyi Antal). Tiszavidek nyomdája, tulajd.: Silber Jánosné. Weisz Márkus.</p> <p>Csonna. Neumann Samu.</p> <p>Csurgó. Vágó Gyula.</p>	<p>Czegléd. Piros J. és Társa. Sebők Béla.</p> <p>Debreczen. Csokonai nyomda- és kiadó-részvénytársaság. Debreczeni Ellenőr ny. Ifj. Gyürky Sándor. Hoffmann és Társa. Kutasi Imre. László Albert. Schwartz E. Városi nyomda.</p> <p>Deés. Demeter és Kiss. Goldstein Jakab.</p> <p>Detta. Heldenwanger József.</p> <p>Déva. Hirsch Adolf. Kroll D.</p> <p>Deveszer. Rosenberg Zsigmond.</p> <p>Dicső-Szent-Márton. Hirsch Mór.</p> <p>Ditró. Ditró és Szárhegy községek nyomdája.</p> <p>Dombovár. Első dombovári könyvnyomda és papírszergyar.</p> <p>Dunaföldvár. Schwarz Manó.</p> <p>Duna-Szerdahely. Adler Netti. Goldstein Józsva.</p> <p>Eger. Baross-nyomda (tulajd.: Paunz S.) Egri könyvny. részv.-társ. Érselki Iyceumi nyomda. Löw Sámuel.</p> <p>Eperjes. Kösch Árpád. Pannónia-nyomda (tulajdonos: Hédry Bertalan és Stehr D.) Stamberger Lajos.</p> <p>Érsekujvár. Kohn Samu Winter Zsigmond.</p> <p>Ér-Mihályfalva. Beck Adolf.</p> <p>Erzsébetfalva. Matkovich A.</p> <p>Erzsébetváros. Kotzauer D.</p> <p>Esztergom. Buzárovits G. Gerenday József. Laiszky János. Tábor Adolf.</p> <p>Fehértemplom. Wunder J.</p> <p>Felső-Eőr. Schoötsch Lajos.</p> <p>Fertő-Nezsider. Horváth B.</p> <p>Fiume. Battara P. Chiuzre & Co. Jerouscheg G. Karletzky Ferencz. Mochovich Emidio Stabilimento Tipo-litografico Fiumano.</p> <p>Fogaras. Thierfeld Lipót.</p> <p>Galánta. Első galántai könyvny.</p> <p>Galgócz. Szold Jakab. Sternér Adolf.</p> <p>Gyergyó-Szent-Miklós. Szabó Testvérek.</p> <p>Gyoma. Kner Izidor.</p> <p>Gyöngyös. Braun Bertalan. Herzog Á. E. Kohn L. Kohn Mór. Kovács és Schimerling.</p>	<p>Győr. Fischer István és F. utóda Nitsmann József. Győregyházmezei könyvnyomda. Pannonia-könyvnyomda (tul. Szávay és Raab). Surányi János.</p> <p>Győr-Sziget. Gross G. és társa.</p> <p>Gyula. Corvina-nyomda. Dobay János.</p> <p>Gyulafehérvár. Püspöki lyc. nyomda. Voitzi H.</p> <p>Hajdú-Böszörmény. Szabó Ferenczné</p> <p>Hajdú-Nánás. Bartha Imre.</p> <p>Halas. Práger Ferencz.</p> <p>Hatvan. Hoffmann J. L.</p> <p>Hódmező-Vásárhely. Lévai Fülöp. Részvénytársaság. Városi nyomda.</p> <p>Holics. Hotascha J.</p> <p>Homonna. Waller M.</p> <p>Huszt. Mermelstein Fülöp.</p> <p>Igló. Schmidt József. Tátra-könyvnyomda (tul.: Stein Ignác.)</p> <p>Ipolyság. Neumann Jakab.</p> <p>Jász-Ápáti. Gallovich Dezső.</p> <p>Jászberény. Brünauer Adolf és Társa.</p> <p>Kabod. Deutsch Mózes.</p> <p>Kalocsa. Malatin Antal. Werner Ferencz.</p> <p>Kaposvár. »Berzsenyi D. könyvny. (tul. Németh fivérek). Hagelmann Károly. Jancsovics Gyuláné. Kéthelyi Miksa.</p> <p>Kapuvár. Buxbaum József.</p> <p>Karánsebes. Karánsebesi gör. kel. román egyházmezei nyomdája. Oréhoja és Fleissig.</p> <p>Karczag. Szódi Miksa.</p> <p>Kassa. Bernovics Gusztáv. Grosz Soma Ifj. Nauer Henrik Ries Lajos. Werfer Károly. Wesselényi Géza.</p> <p>Kecskemét. Fekete Mihály. Pannonia-nyomda. Steiner Mihály. Sziládi László. Tóth László.</p> <p>Késmárk. Dr. Altmann Dávid. Kling János. Sauter Pál.</p> <p>Keszthely. Farkas János. Nádai Ignác.</p> <p>Kézdi-Vásárhely. Ifj. Jancsó Mózes.</p> <p>Király-Helmecz. Klein József.</p> <p>Kisbér. Korda Miksa.</p>	<p>Kis-Czell. Menyhárt Julia.</p> <p>Kis-Kőrös. Kalisch Ignác.</p> <p>Kis-Kun-Félegyháza. Feuer Illés. Renezay József.</p> <p>Kis-Marton. Dick Ede.</p> <p>Kis-Pest. Fischhof Henrik. Kisújszállás. Szekeres József.</p> <p>Kis-Várda. Berger Ignác.</p> <p>Kolozsvár. Ellenzék nyomdája. Gámán János örökösei. Gombos és Sztupjár. Közművelődés-nyomda. Lehmann V. Sándor. Magyar Polgár nyomdája. Polcz Albert. Stratzinger G.</p> <p>Komárom. Özv. Krausz Ignáczné. Petőfi-nyomda. Rónai Frigyes. Spitzer Sándor.</p> <p>Körmen. Körmenői könyvnyomda-részvénytársaság.</p> <p>Körmöczbánya. Joerges A. özv. és fia. Közseg. Feigl Frigyes és Gyula.</p> <p>Kula. Berkovits Márk.</p> <p>Kün-Szent-Márton. Csanády József.</p> <p>Kün-Szent-Miklós. Bors Károly.</p> <p>Lajta-Szent-Miklós. Fleischmann Ignác.</p> <p>Léva. Dukez Lipót. Nyitrai és Társa.</p> <p>Lippa. Zách József.</p> <p>Liptó-Szent-Miklós. Steler Izidor.</p> <p>Lőcse. Reisz M. József.</p> <p>Losoncz. Kármán-könyvnyomda. Losonczy Sándor és Társa. Roth Simon.</p> <p>Lugos. Trauffellner Károly. Virányi János. Weisz K.</p> <p>Magyar-Óvár. Czéh Lajos.</p> <p>Makó. Gaál László. Neumann József.</p> <p>Malaczká. Wiesner Alfréd.</p> <p>Máramaros-Sziget. Blumenfeld és Dávid. Deutsch és Berger. Részvénytársaság. Wider Mendel.</p> <p>Maros-Vásárhely. Adi Árpád. Ev. ref. collegium-nyomda. Grün Vilmos.</p> <p>Mátészalka. Weisz Zsigmond.</p> <p>Medgyes. Reissenberg G. A.</p> <p>Mező-Berény. Maár László.</p> <p>Mezőtúr. Gyikó Károly.</p> <p>Mindszent. Weisz Ignác.</p> <p>Miskolcz. Forster Rezső. Gedeon és Társa. Stamberger Bernát.</p>	<p>Módos. Staits György.</p> <p>Mohács. Blandi János. Rosenthal Márk.</p> <p>Moór. ? ?</p> <p>Munkács. Özv. Blayer Pinkászné és Fia. Grünstein Mór. Kroó Hugó.</p> <p>Muraszombat. Grünbaum Márk.</p> <p>Nagy-Atád. Günsberger Antal.</p> <p>Nagy-Bánya. Molnár Mihály. Nánási István.</p> <p>Nagy-Becskekerék. Gresits I. Jokly Lipót. Pleitiz Fer. Pál utóda (dr. Brajler L. és Mayer R.).</p> <p>Nagy-Bittse. Spiegel Samu.</p> <p>Nagy-Enyed. Nagyenyedi könyvnyomda és papíráruhágyár r. t.</p> <p>Nagy-Kánizsa. Fischel Fülöp. Singer Lipót. Wajdics József. Weisz L. és F.</p> <p>Nagy-Károly. Ifj. Róth Károly. Sarkadi Nagy Zsigmond.</p> <p>Nagy-Kikinda. Kiadói nyomda. Milenkovits István. Radák János.</p> <p>Nagy-Körös. Nagykörösi Közlöny nyomdája. Öttinger Ede.</p> <p>Nagy-Marton. Gellis Henrik.</p> <p>Nagy-Mihály. Landesmann B.</p> <p>Nagy-Rócze. Guttman Fülöp.</p> <p>Nagy-Surány. Leuchter Sámuel.</p> <p>Nagy-Szalonta. Reich Jakab.</p> <p>Nagy-Szeben. Drotleff József. Institut tipografic. Kraft C. Vilmos. Reissenberger Adolf. Román püspöki könyvny.</p> <p>Nagy-Szent-Miklós. König Salamon. Wiener Nánán.</p> <p>Nagy-Szombat. Goldmann Miksa. Horovitz Adolf. Winter Zsigm. özvegye.</p> <p>Nagy-Szőllős. Zinner Mór.</p> <p>Nagy-Tapolcsány. Platzko Gy.</p> <p>Nagyvárad. Berger Sámuel. Freund Lajos és Társa. Ilyeffi László. Láng József. Laszky Ármán. Neumann Vilmos. Pauker Dániel. Rosenbaum Vilmos. Sonnenfeld Adolf. Szent László-nyomda r. t. Szigllgeti-nyomda r. t. Ungár Jenő.</p> <p>Naszód. Concordia-részv.-társ.</p>
---	--	--	---	---

GRAFIKAI SZEMLE

SZAKFOLYÓIRAT A GRAFIKAI IPARÁGAK SZÁMÁRA

A KÖNYVNYOMDÁSOK SZAKKÖRÉNEK HIVATALOS KÖZLÖNYE

MEGJELEN MINDEN HÓ 20-ÁN

VII. ÉVFOLYAM

BUDAPEST 1897 MÁJUS

5. SZÁM

Czímerünkről.

A *Grafikai Szemle* ez évi 2-ik füzete a nyomdászok czímerét újabb alakban mutatván be, alkalmoszerűnek vélem e tárgyat illető tanulmányomat a következőkben nyilvánosság elé bocsátani, annyival is inkább, mivel nemcsak hogy ifjúkorát élő szakirodalmunk idevonatkozólag teljesen hiányos, hanem — tudomásom szerint legalább — még a külföldi szaksajtó sem foglalkozott kimerítőleg czímerünk keletkezésének, fejlődésének ismertetésével. Legterjedelmesebben *Faulmann K.* értekezik felőle *Geschichte der Buchdruckerkunst* című művében, mely jelen dolgozatnak is vezérlő fonalát képezi; azonban — hiteles adatok hiányában — e nagytudományú szakember sem tud pozitív eredményre jutni, úgyannyira, mikép idézett munkájának e tárgyra vonatkozó fejezetét azzal az ajánlattal zárja be, hogy mivel a nyomdászok által amúgy is eltérő alakzatokban használt czímernek történelmi eredete kétséges: vessék el ezt és fogadják el a nyomdászok czímeréül Gutenbergnek családi czímerét, a koldulóbarátot, melynek egykorú pecsét után készült lenyomatát is bemutatja. (1. ábra.) Ezen ajánlatot azonban

1. ábra.

2. ábra.

komolyan figyelembe venni már csak azért sem lehet, mivel a sas meg a griff évszázadok óta oly megszokott alakjai — bár különböző változatokban — jelvényünknek, hogy azoknak egyszerű felcserélése más, idegenszerű alakzattal egyenesen keresztülvihetetlen volna. Nézetem szerint az lehet csak kérdés tárgya: egy- vagy kétfejű sas alkalmaztassék-e czímerképül? s ezt a kérdést is könnyen eldönthetőnek vélem az által, ha a nyomdászczímer *III. Frigyes* német-római császár által való adományozásának mon-

dáját véve alapul, — melyre egyébként annak évszázados alkalmazása is támaszkodik, — a német-római császárság azon korbéli jelvényét, a kétfejű sást fogadjuk el véglegesen, mint történetileg és czímer-tanilag egyedül megfelelőt, úgy, a mint azt *Heyer von Rosenfeld* 1885-ben, a bécsi cs. kir. államnyomda megbízásából, a heraldika kívánalmaival megegyezőleg készítettt, a lipcsei *Typographische Gesellschaft* által is több heraldikus és szakférfiú közbenjöttével elfogadott és ajánlott czímerrajzban megállapította s a mely a multkor közölt *Galgóczi-féletől* — eltekintve a sas kétfejű voltától — csak annyiban különbözik, hogy nyílt sisak helyett csukott van rájta alkalmazva. (2. ábra.)

A legelső könyvnyomtató s a későkori utódok által használt czímerek bemutatása után térjünk át már most ezen díszjel keletkezésének és fejlődésének közelebbről való megvilágítására.

* * *

A nyomdászczímer eredete a XVII. század második felére esik. *Faulmann* szerint legelőször *Birkennck* 1668-ban megjelent *Spiegel des Erzhauses Oesterreich* című művében említették, melynek a nyomdászokra vonatkozó részében ezt illetőleg következő megjegyzés van: »A mint nekik *III. Frigyes* császár aranyat viselni megengedte, nemkülönben őket a nemesekkel és tudósokkal egyenlő rangra emelte és nevezetesen a szedőknek egy sást, a nyomóknak pedig egy griffet, egyik lábának karmai közt a festékező lapdával — mindkét czímert nyílt sisakkal — adományozott.«⁴

Ismeretes dolog ugyan, — mondja tovább *Faulmann* idézett művében — hogy *III. Frigyes* császár tudománykedvelő férfiú volt, azonban hogy a nyomdászokat különös kegyekben részesítette volna, arról nincs tudomásunk. Már az 1740. évben arra figyelmeztet *Schmeitzel Márton* hallei tanár, hogy *III. Frigyes* császárnak ilyen czímer adományozására vonatkozó okirata sehol sem található és hogy némelyek abban a véleményben voltak, hogy ezen czímer egyedül *Gutenbergnek* adatott volna, »mivel a nyomdásztületek azt oly különféleképen használták; 1840-ben *dr. Falkenstein* sászországi főkönyvtáros említi föl »az oly sokszor fel-

⁴ »Wie denn Kaiser *Friedrich III.* sie Gold zu tragen, auch sonst dem Adel und den Gelehrten gleich befreit und insonderheit den Schriftsetzern einen Adler, den Druckern aber einen Greifen mit den Druckerballen in der einen Klaue, beide Wappen mit offenen Helm, verliehen.« *L. Faulmann: III. Gesch. der Buchdruckerkunst, 412. l.*

hozott, de schol okiratilag be nem bizonyított állítást, nemesi címert adományozását illetőleg a nyomdászok ösztársulata részére» és azon véleményének ad kifejezést, hogy ezen mondáéhoz a *Mentel János* számára történt címeradományozás szolgált alapul. A *Chmel* által ismertetett *Mentel*-féle címeradományozásban következő kifejezés foglaltatik: »*Frigyes* császár *Mentel Jánosnak* és törvényes örököseinek újból egy címeret adományozott«, a mi arra mutat, hogy a *Mentel* család már előbb is birt címerrel, de ebbeli jogát, valószínűleg elszegényedés folytán, nem érvényesítette, míg a könyvnyomtatás által gazdaggá lett *Mentel* annak újbóli megerősítéseért nem folyamodott. Ezen címer leírása *Chmel: Regesta Friderici* című művének III. (IV.) részében 4720. szám alatt, teljesen megegyez a 3. ábrával, mely *Gessnernek* a könyvnyomdászatot tárgyazó művéből vétetett: vörös paizsban egy kapaszkodó sárga oroszlán, kiöltött kék nyelvvel, felvetett farokkal és kék karmokkal, fején kék koronával; a paizs fölött sisak, vörös és arany lombdísszszel, ezen egy, a paizsban levőhöz hasonló oroszlán ülő helyzetben, koronájából kiszökellő vörös, kék és sárga strucztooll-bokrétával. Oly értelmű körirat felől, mely szerint ezen címer *Mentelnek*, mint a könyvnyomdászat feltalálójának adományoztatott volna, az adományozási oklevélben nincsen említés; ezen körirat a címerhez a legnagyobb valószínűség szerint *Mentel* unokája *Schott János* által önhatalmúlag függesztetett.

Hogy *Frigyes* császár *Gutenbergnek* — mint *Schmeitzel* véli — címeret adományozott volna, már azon okból is valószínűtlen, mivel *Gutenberg* ősnemesi családbeli származású lévén, ilyenel már birt; az meg éppen lehetetlen, hogy a címer egy olyan testületnek adományoztatott volna, mely azon időben még nem is létezett. *Platter* életleírásából tudjuk, hogy Baselben, a nyomdászat egyik főfészkeben, még a XVI. században sem állott fenn önálló nyomdászttestület, sőt hogy a könyvnyomtatók különböző székekhez tartoztak, épp így a strassburgi nyomdászok is más társulatba voltak bekebelezve; címerjogok pedig csakis családoknak és testületeknek adományoztathattak. Mily könnyen kaptak lábra a XVI. és XVII. században a hamis föltevések és téves nézetek, bizonyítja az ál-feltalálók fölött ezidőben kifejtett vita, melyet *Faulmann* bővebben és érdekesen ismertet, és míg a *Koster*-féle legenda ellen (mely szerint a nyomdászat *Harlemben*, *Janssoon Lőrincz* — más néven *Koster* — által fedeztetett volna föl, kinek nyomdáját segédje, egy bizonyos *János*, kire vonatkozólag mellesleg megjegyztetik, hogy vezetékneven *Faustnak* hívaték, karácsony éjjelén *ellopta*), azon körülmény is állást foglal, hogy ez a kortársak előtt sem volt ismeretes, míg ellenben annak *Gutenberg* által való föltalálása mellett éppen ezeknek a tudósításai tesznek leghatározóbb bizonyosságot: épp így a címerkérdésre vonatkozólag is a kortársak hallgatása nagy jelentőséggel bír. Ha csakugyan adományoztatott volna címer a nyomdászoknak, úgy bizonyára nem mulasztotta volna el *Bergellanus* a nyomdászatról irt hosszú dicsőítő költeményében az erről való megemlékezésre is leg-

alább néhány verset szentelni; míg hallgatása a mellett bizonyít, hogy efféle címer felől neki sem volt tudomása és hogy a *Mentel*-féle címer is pusztán családi címerül tekintette. *Schöffler János*, a mainzi *Schöffler Péter* fia, *Miksa* császárhoz intézett, 1505-ben német nyelven megjelent *Liviusát* ajánló soraiban, melyekben — minden valószínűség szerint azon, *Mentel* örökösei által terjesztett vélelem ellensúlyozásául, mely szerint ez lett volna a nyomdászat felfedezője — *Gutenberg* mellett tesz tanubizonyosságot, szintén nem emlíkezik címeréről, noha nagyon alkalomszerűnek kinálkozott a nyomdászoknak ezen kitüntetését a *III. Frigyes* császár utódjához intézett ajánlásban kiemelőleg fel- említeni. Miután tehát ez a két kortárs, kiknek okuk és alkalmuk lett volna címeréről megemlékezni, e felől mélyen hallgatott: azt kell következtetnünk, hogy a XVI. században élt nyomdászok ilyen címer adományozása felől tudomással nem bírtak és ha a XVII. század írói e tekintetben jobban értesülteknek látszanak, ez mindenesetre gyanus világításba helyezi tájékozottságukat, mert vajjon minő hitelesebb forrásokból meríthették volna ők adataikat?

3. ábra.

4. ábra.

Dr. Falkenstein véleménye szerint a nyomdász- címerre vonatkozó monda a *Mentelnek* történt címeradományozás tényéből származott. Hasonló mondák természetesen nem támadnak azokon a helyeken, hol a megtörtént tények mindenki előtt ismeretesek, hanem távolabb veszik eredetüket, hova a hír szárnyán az események felől való értesülés határozatlan formában jut el. Így látjuk a *Mentel*-féle címer módosított alakban később, mint *Singrenius* bécsi könyvnyomtató jelvényét (4. ábra), ki 1510—1545-ig működött. Ezen jelvények csupán árújegyek voltak, melyeket ki-ki tetszése szerint választhatott, azonban más ilyneműektől különböző alakban. *Singrenius* az oroszlán karmai közé egy festékező lapdát helyezett, jelvényét a *Schott*-féléltől megkülönböztetendő, melyből azt kölcsönözte. Ebből azonban korántsem következik, hogy *Singrenius* egy általános nyomdász- címer létesítését célozta volna, ő csupán alkalmas jelvényül tekintette ezt vállalata számára.

Egy másik bécsi nyomdász, *Skrzetuski Ráfael*, más néven *Hofhaller*, jelképül egy szárnyait kiterjesztő sást választhatott, mely csőrében pecsétgyűrűt tart (5. ábra), mint a mi *Bergellanus* költeménye szerint *Gutenbergnek* a nyomtatásra alkalmazható betűk feltalálásához az eszmét adta. Ez esetnél is egy rajnai mondára látszik

az illető bécsi nyomdász támaszkodni és úgy tetszik, hogy míg *Singrenius Mentel* hitte a feltalálónak, *Hofhalter* — *Bergellanus* nyomán — *Gutenbergnek* óhajtotta az érdem pálmaágát nyújtani. *Dupont Pál* szerint *II. Miksa* császár *Manutius Pálnak* 1571-ben ugyancsak sást adományozott czímerül, azonban csupán saját személyét illetőleg, míg örökösei ezen czímer további használatára vonatkozó kérelmükkel clutasítottak.

5. ábra.

6. ábra.

A *Mittheilungen für Buchdrucker und Schriftgiesser* 6. füzetében *Schmidt A.* ismeretlen forrás után közli, hogy: »*I. Ferdinand* császár trónralépte után a festékező lapdát tartó griffet a nyomdászok czímerébe helyezni engedélyezte, mi által ez immár teljessé vált alakját nyerte«; miután azonban erre vonatkozólag bármennemű hiteles adat, sem más műben hivatkozás nem található, ezen közlésnek jelentőséget tulajdonítani nem lehet. *Faulmann* legvalószínűbb feltevésnek tartja, hogy a griff az oroszlánnak a sassal való egybeolvasztásából származik. A nyomdászati történetében a griff legelőször Harlemben szerepel, hol *Bellaert Jakab* (1483—1486.) a »Griffhecz« (bellard) címzett házban dolgozott, mely ház lett volna *Coornhert* szerint e nemes művészet bölcsője.

Mint nyomdászczímer a griff először a Lipcsében 1640-ben tartott jubileum alkalmával említették *Rinckhardt Zäuner-Tanzában* és ifj. *Ritzsch Timót* ünnepi költeményében; ez utóbbi költemény egy rézmetszvénynyel is volt ékesítve, mely *III. Frigyes* császárt ábrázolta koronázási díszöltözetében, míg előtte a talapzaton egyfelől a *Bergellanus* pecsétgyűrűjét, másik felől pedig egy könyvet tartó, ugráló helyzetben levő griff volt látható. (6. ábra.) Ha már most ezen griffet *Mentel* oroszlánjával összehasonlítjuk, oly nevezetes hasonlóság ötlük szemünkbe, mely önkénytelen előbbi feltevésünkre vezet, hogy t. i. ez az oroszlánt és a sást ábrázoló czímeralakok egyesítéséből állott elő.

A lipcsei nyomdászok 1640-ben tehát csupán csak a griffet ismerték mint nyomdászczímeret és arról, hogy a szedőknek külön czímer, a sas, adományoztatott volna — mint *Birken* 28 évvel később beszéli — tudomással nem bírtak. Hasonlóképpen a jenai nyomdászok is még 1648-ban mitsem tudtak a sasról, mint ez *Werthernek* a jenai nyomdászczímer eredetéről közölt egykorú tudósításából kiűnik, mely következőleg hangzik: »1648. évben a vesztfáli béke emlékére elhatározták a jenai nyomdászok egy emléktárgy készíttetését és mivel éppen két »cornutus« volt segédde avatandó, a szabadulási pénz egy részének misére való fordítása ment határozatba. Ezután felmerült az

eszmé egy fehér atlasz-keresztel ellátott gyászlepel készíttetését illetőleg, mely arannyal dúsan himzendő vala. Mielőtt azonban a terv kiviteléhez fogtak volna, egyhangúlag elhatároztatt, hogy az önhietségnek és elbizakodottságnak még látszata is kerültesse, a közakaratall választott emléktárgyat illetőleg a magas hatóságok beleegyezésének kötelességszerű kérelmezése, egyidejűleg pedig a tiszteletreméltó szomszédos testületké müértő jóváhagyásának kikérése is, és pedig arra nézve, hogy a jenai nyomdásztársulat örök emléketnek okáért és az érdemes utódokra is változatlanul érvényben maradáno különleges nyomdászczímer használhasson, mivégből egy festőművész által erre vonatkozólag készített vázlat az illetőknek mellékelve megküldetett.« A gyászlepel, mely 100 tallérba került (a himzés maga 50 tallérba jött), 1657. évben készült el. Egyuttal hasonló rajzollal ellátott pecsétnyomót is készíttettek, melylyel »az engedélyezett és megnyert czímerhasználat« a jenai nyomdászok által gyakoroltatott. (A 7. ábra ezen pecsétnyomó képét mutatja, mely a gyászleplen levő czímernek teljes hasonmása.)

Az itt elmondottakkal *Werther János Dávid* 1721. évben — ki ez idő szerint már 41 év óta jenai udvari könyvnyomtató, tehát úgyszólván a felsorolt csemény korbeli szemtanuja volt — világos bizonyítékkal szolgál arra nézve, hogy a jenai nyomdászok 1648 előtt czímerhasználati joggal nem bírtak, nyomdászczímer nem ismertek, hanem ilyen egy festő által tervezettek és müértők által jóváhagyattak. Azon állításból, mely szerint egy »különleges« czímerről tétetik említés, nehéz elfogadni azt a nézetet, hogy ez alatt oly czímer értendő, mely más nyomdásztársulatokétól eltérő legyen; sokkal valószínűbb a feltevés, hogy olyant óhajtottak, mely a nyomdászati jellegének megfelelően; mert ha egy általánosan elfogadott czímer már létezett, úgy megelégedhetek volna a jenaiak csupán egy, városukat jelző körirattal is, és tényleg a jenai nyomdászczímer a griff, mely az 1640-iki lipcsei monda szerint a nyomdászoknak állítólag *III. Frigyes* császár által adományoztatott. Megjegyzésre méltó továbbá az a

7. ábra.

8. ábra.

körülmény is, hogy *Werther* még 1721-ben is *Mentel* tartá a nyomdászati felfedezőjének, a mi Jenában e időben bizonyára általános vélekedés volt; egyébként ha tudomással bírtak volna a jenaiak arról, hogy *III. Frigyes* császár *Mentelnek* czímeret adományozott, mindenesetre azt hitték volna, hogy ez neki mint a nyomdászati felfedezőjének adatott, azonban úgy látszik, ők e czímeret épp úgy nem ismerték, mint a hogy

a lipcseiek 1640-ben abban a véleményben voltak, hogy az griffet ábrázol.

Miután már a címer- és pecsét-kérdés felszínre került, a példát más városok is követték. A 8. ábra a nürnbergi nyomdásztestület pecsétjét tünteti föl a mult század elejéről. Ebben a griffnek nyoma sincs, hanem fenn csupán a szárnyaktól körülvelt festékező lapdák látszanak, míg a paizsban sas (nyilván Nürnberg városának a címere), melynek karmai közé egy pár festékező lapdát helyeztek.

9. ábra.

10. ábra.

1720-ban a jenai könyvnyomtatók pecsétjüket megújították és az időközben felmerült címeradományozási mondának megfelelőleg, a paizsba egy szedővasat tartó sast helyeztek, míg a griffet fenn a sisakon meghagyták (1. 9. ábra); a sas kétféjű, mivel a hagyományhoz képest, a császárság jelvényét vették fel a címerbe.

Faulmann szerint a nyomdász címernek, mint az összes könyvnyomtatók címerének első ábrázolása Spörlnék Nürnbergben 1730-ban megjelent *Introductio in notit. sign. typograph.* című művében foglaltatik. Ez ábrázolat nagyon hasonlít a 1720-iki jenai pecséthez és egy német paizs mezejében repülésre kifeszített szárnyú kétféjű sast mutat, mely szedővasat és festékező lapdákat tart. A paizs fölött koronás nyílt sisak van, a min jobboldali irányban egy szárnyas griff áll, mely lábaival két egymás fölé helyezett festékező lapdát tart. Ugyanez a címer azonban már 46 évvel, tehát majdnem teljes félszázaddal előbb, előfordul egy *New vorgestelltes Auff der Löblichen Kunst Buchdruckerey Gebräuchliches Format-Buch* című, 1684-ben Sulzbachban Schmatz Dániel Mihály által kiadott s tulajdonomban levő könyvecskében (1. 10. ábra), mely a többször említett címeradományozási mondát is közli következő ékes verszetben:

Viel Fürsten haben sie so sehr und hoch gellebet,
Und diese schöne Kunst mit eigner Handt geübet:
Es hat sie Friederich der Dritte so erhöht,
Dass auch der Drucker-Stand fast gleich dem Adel steht.
Er lasset ihnen zu, vor andern Gold zu tragen,
Begnädigt sie so sehr, und setzt sie auf den Wagen
Des Adlichen Triumphs, wie irgend einen Held,
Der seinen starcken Feind mit Ehr und Ruhm gefällt:
Giebt ihnen freye Macht, den offenen Helm zu führen,
Ein Adler muss zur Pracht des Setzers Wappen zieren,
Weil er sich schwingt empor, nimmt Adlers Flügel an,
Und fleucht mit mancher Schrift zur grauen Lebens-Bahn
Der Unvergänglichkeit. Dem Drucker ist gegeben
Der nimmer schwache Greiff, und dann ein Ball darneben,
Den er nach Druckers-Art in seinen Klauen führt,
Und so gantz Adlich die Wappen-Felder ziirt.
So wird ihr Stand verehrt. Sie werden von den Alten,
Wie von den Jungen auch sehr lieb und werth gehalten,
Des Druckers Haus und Hof ist frey in mancher Stadt,
Dass mit Gelehrten er offt gleiche Freyheit hat.

Kitetszik ebből, hogy a címernek tényleg mégis korábbi eredetűnek kell lenni, mint azt Faulmann véli s az alakzat feltűnő hasonlatosságából következtetve, nagyon valószínű, hogy a jenai újabb pecsét címerképe már az itt közlöttnek mintájára készült.

Lesser a címer sisakjára vonatkozólag megjegyzi, hogy nyílt sisakot címerükön csak nemes családok vagy oly egyéniségek használhattak, kik a császár vagy államfő különös kegyéből nemesi jogokat élveztek, hasonlókép a tudósok, kik noha nem származtak is nemesi családból, azért mégis nemeseknek tekintettek és a császár kedvezéséből a született nemesek jogaival bírtak. Innen keletkezhett az a nézet, hogy a sokszor említett *III. Frigyes* császár a nyomdászokat a nemesekkel egyenrangúakká tette, mivel azonban hiteles címer nincs, e dicsőség fölötté kétséges marad. *Mentel* címerén nincsen nyílt sisak, voltak azonban nemesi családokból származott nyomdászok s ezek használhattak saját személyökre vonatkozólag címerükön nyílt sisakot, mindez azonban nem szolgálhat alapul arra, hogy ez a kitüntetés az összes nyomdászok jogai közé soroltassék.

A már említett *Schmeitzel M.* 1740-ben megjelent *Oeffentliche Jubelzeugnissen* című művében a nyomdász-címernek következő leírását adja: »A paizsban fekete egyfejű sas van kiterjesztett szárnyakkal, farkkal és lábakkal, arany mezőben, jobboldali karmai közt természetes színű szedővasat, balról pedig két egymás fölé illesztett fekete festékező lapdát tartva. A sisak ezüstszínű, rácsesal van elzárva és arany koronával ékítve, melyből ezüst griff emelkedik ki, a mely karmaival két egymás fölött levő fekete festékező lapdát emel. A sisaklomb jobbról arany és fekete, balról ezüst és vörös színű.«

A legtöbb ábrázoláson nem az egy-, hanem a kétféjű sas szerepel; míg azonban a jenai sas jobbfelől szedővasat, balról pedig kézirtartót emel, a *Schmeitzel-*

11. ábra.

12. ábra.

féle ebben még festékező lapdákat tart. A szedővasat illetőleg megjegyzésre méltó azon minden valószínűség szerint nyomdászati szakértelem nélkül való rajzolótló eredő tévedés, mely ezt jobbfelől alkalmazza, mert a szedővas jobb kézben csak megfordítva tartható, mivel azt egyedül a balban lehet használni s ehhez képesít van is alkotva. A jenai pecsétéhez hasonló a *Bermann* által *Alt- und Neu-Wien* című munkájában bemutatott nyomdász címer is (11. ábra), csupán a griff van rajta megfordított helyzetben.

A Meyer Henrik János által 1834-ben megindított *Journal für Buchdruckerkunst* első évfolyamainak címlapján ilyen alakú címér van alkalmazva: egy repülni készülő egyfejű sas, baljában szedővassal, jobb- jában kéziratartóval; a koronázott rácsos sisakból jobboldalra fordult griff emelkedik ki, mely egy-egy festékező lapdát tart előlábainak karmai között. Mivel Hänel Magdeburgban és Ritschel Hartenbachban a kétfejűsasos címert ábráik jegyzékébe felvették, kérdés lón intézve a J. f. B. szerkesztőségéhez, melyben a III. Frigyes császár által való adományozás tekintetéből az a nézet nyert kifejezést, hogy korhűség szempontjából helyesebb volna a címérbe kétfejű sast helyezni. Az 1837-iki évfolyam 2-ik számában, melyben ez a tudakozódás napvilágot látott, a szerkesztő felelete oly értelemben hangzott, hogy az általa közölt címér az igazi, noha a griffnek visszafordult helyzete semmi esetre helyes nem lehet. Utóbbi időben azonban e lap is nézetet változtatott s a 2. ábránkon közölt v. Rosenfeld-féle címert ismerve el helyesnek, ezt alkalmazza már évek óta évfolyamainak címlapjain.

Az előzőleg említett mindenben megegyező címér van a Hasper V. által 1835-ben Carlsruheben kiadott *Handbuch der Buchdruckerkunst* címlapján (12-ik ábra), míg a Waldow S. 1873-ban kibocsátott *Die Buchdruckerkunst in ihrem technischen Betriebe* című nagy munkája I. kötetének 50-ik lapján és a II. kötet 13. sz. mellékletén levő hasonló alakú címereken a sisakból kiemelkedő griff a címérpaizs sásával egy irányba néz.

A jelen század korábbi éveiben megjelent szak- könyvek közt alig van olyan, melyen címér nem volna, az utóbbi évtizedek folyamán azonban mindig ritkább lesz annak alkalmazása, mintegy jelül a két- kedő bizonytalanságnak, mely e kérdésben fenforog, s ki tudja, hogy végleg eloszlatható lesz-e valaha?

Major István.

Századelei hírlapjainkról.

Felolvastatott a Könyvnyomdászok Szakkörének f. évi márczius hó 21-én tartott ünnepi ülésén.

Régi dal régi dicsőségről! címet is adhatné a mai elmefuttatásnak, mikor az 1848-ki márczius dics- teljes idusa emlékére rövid visszatekintést szentelek jelenlegi hírlapóriásaink szerény elődjének.

Bizony, mesébe illő jámbor és egyszerű viszonyok képét mutatja a századunk elején és derekán megjelent folyóiratok élete a mai fin de siècle olvasónak, ki ideges és élvhajszoló temperamentumánál fogva már rászorult a kora reggeli és késő esti krajczáros lite- raturára. Ma viszhangzik az utca az újságkínálók rikácsolásaitól: »Dr. Korotnai koponyája — egy kraj- czár«, »Tessék Esti Újságot venni — Török-görög háború — csak egy krajczár«, s így tovább, a leg- változatosabb kórusban. Ugyan álmodták-e Kazinczy, Döbrentei, Helmezy s más nagy íróink, az általuk elhintett magnak ily hatalmasságra való kinövését?

Első magyar nyelvű hírlapunkat tudvalevőleg Rát Mátyás alapította *Magyar Hirmondó* címen; első száma szombati napon 1780. január 1-én jelent meg Pozsonyban Patzkó Ferencz nyomtató-műhelyében. — Második számbavehető újságunk a *Magyar Kurir*, mely abban az időben a leghosszabb életet bírt föl- mutatni, a mennyiben 48 évi fennállás után 1834-ben szűnt meg. Az első időszaki folyóirat, a *Magyar Muzem*, 1788-ban indult meg, Kazinczy Ferencz és barátainak pártfogása mellett.

Szintén Kazinczy kezdeményezésére indult meg később Kassán a *Felsőmagyarországi Minerva* című szépirodalmi folyóirat.

1801-ben volt négy magyar, három német, egy latin, összesen nyolcz lapunk; 1830-ban már tíz magyar, kilencz német, három szláv, egy latin, összesen 23 lapunk.

E szám később, 1840-től 1847-ig felszökött 58 magyar, 30 német lapra. Párhuzamos emelkedést mutat a lapokkal a könyvirodalom is. Míg a XVIII. század utolsó három évtizedében csak 30—40 magyar könyv jelent meg évenként, addig 1801—30-ig azok száma évente 80—100-ra tehető, vagyis hogy majdnem 3000 magyar nyelvű nyomtatvány látott napvilágot jelen századunk első harmincz esztendejében, azonkívül még 700 latin, 300 német és 22 szláv nyelvű. Még hatalmasabb lendületet vett a hazai könyvnyomtató-sajtó produkciója 1831-től 1847-ig, mely időközben 4000 magyar nyelvű, az idegen nyelvűekkel együtt pedig 7000 nyomtatvány jött forgalomba Magyarországon.

Nem célunk e dolgozatunkkal hírlapjainkkal álta- lában foglalkozni, hanem csak egyes, kezeink közt levőkről akarunk némi ismertetést nyújtani azok tech- nikai kiállításáról és tartalmáról s ilykép szerény ada- lékkal hozzájárulni szaktörténeti irodalmunk kibőví- téséhez.

E célra kezünkbe akad az 1813-ban Kolozsvárott Döbrentei Gábor szerkesztésében és kiadásában meg- indult *Erdélyi Muzem* című tudományos évnegyedes folyóirat, melyet azonban 1814-ben már Trattner János Tamás állított elő Pesten, mert a kolozsvári nyomdász, Török István, a kiállítás csínosságát tekintetében nem bírt megfelelni Döbrentei kívánalmainak. Előttünk fekszik az 1816-ban megjelent ötödik füzet, mely 12 október-ívre terjed, szép, egyenletes nyomással, durva, szürkés színű írópapiroson előállítva. Borítékja rézmet- szetű keretben a lap címét tünteti föl, a negyedik oldalon pedig mellképben Pallas Athene istennő nemes arcvonásai láthatók. E füzet ránk nyomdászokra ki- váló érdekléssel bír, mert Falka Sámuel, jeles hazai betűöntő és stereotípör személyéről ad nekünk felvilá- gosítást, mely nélkül nevezett Falkáról aligha birtunk volna kimerítőbb tudomással. E tudósítást különben a *Grafikai Szemle* 1894-iki évfolyamában egész terje- delmében közölte is.

Egyházi értekezések | és | tudósítások | 1821. (Ez- után következik az alantabb leírt allegorikus kép.) *Második kötet. | Veszprémben, | özvegy Szammer Klára' belüivel.* E címet viseli egy szintén nyolczadrétű, hitvitázó tartalmú évkönyv, mely több éven át a Szammer-család veszprémi nyomtató-műhelyében jelent

meg. Füzetünket a következő cenzurái jóváhagyás rekeszti be:

Ezen a' 183 laponn a' Romai katholika Hit 's Erkölcsei tanítás' ellenébe senmi nem ütökzik.

A' Velsprémi Egyházi Megyebéli Visgálat Kis Ferencz Kanonok által m. p. Imprimatur. Budac 16-a Decemb. 1820. Mich. Aloys. Trenka m. p. Revisor Librorum.

A kékszínű borítékon az évkönyv címe csinos keretbe van foglalva, míg a belső címlapon igen szép aczélnyomatú képet találunk, mely felhők közt egy, a nap felé szálló női alakot ábrázol, mely egyik kezében pálmaágot, a másikkban a magyar címert tartja. Szedés és nyomás egyaránt gondos; a hosszú ékezetű betűk még a két pont közti vonást mutatják.

Megemlítendő még, hogy a kérdés: »Igaz-e« ilyképp van szedve: »Igazék. A duplapontos, úgynevezett trémás é betűnek ily esetekben való használata abban az időben szokásos volt, sőt ráakadtunk még e szokásra egy 1835-ben Nagyváradon, Tichy János sajtója alól kikerült könyvben is.

Megbeszélésünk harmadik tárgyát a Trattner János Tamás által 1817-ben alapított *Tudományos Gyűjtemény* című, havonként 8—9 íves füzetben megjelent kritikái, történeti és tudományos folyóirat, mely éppen úgy, mint az *Erdélyi Múzeum*, Kazinczy közvetlen befolyása alatt állott, és hazai irodalmunk fejlődésére nézve abban az időben talán a legnagyobb hatással volt.

A kezünk közt levő füzet címe ekkép hangzik: »Tudományos | Gyűjtemény | 1833. | IV-ik vagy áprilisi kötet. | Tizenhetedik esztendei folyamat. | Szerkeszteti | Horvát István, | a' Széchényi országos könyvtár őrzője. | A' Fs. és Ap. Királyi Főlség kegyelmes engedelmével. | Pesten, | Petrózai Trattner J. M. és Károlyi István | tulajdona«. Horvát István — úgy látszik — a régi nyelvszabályok híve volt, mert a szövegben sűrűn használja a verzális betűket, továbbá *cs* és *cz* helyett *ts* és *tz*-ét és a hosszú *ö* és *ü* betűknél még mindig a két pont közti függélyes vonást alkalmazza.

Becses közleményt találtunk e füzetben Wadasi id. Jankovich Miklós tollából »Könyvnyomatás és a' Nyomatás engedelme II. Maximilián idejében 1574. esztendőben«, melyben ismerteti Miksa királynak 1574. évi február hó 7-ről szóló rendeletét, melyben meghagyja Bánffy Miklós és László testvéreknek, mint Alsó-Lendva birtokosainak, hogy tiltsák meg a birtokukon nyomdászokdó Hoffhalter Rudolfnak a további működést, minthogy az engedelem nélkül foglalkozik erctnek theologiai könyvek előállításával.

A királyi parancsolat a vallásukban meghasonlott két testvérnek, u. m. Bánffy Miklós főpohárnoknak a zalaapáti konvent, Bánffy László kir. ajtónálló főmesternek pedig a pozsonyi káptalan által lett kézbesítve. László erre a következő feleletben hártotta el magáról az alsó-lendvai nyomdászokdásból eredhető felelősséget:

»En az ew Felseghe paranchiolatianac wgi mynth

ew Felseghe hywe engedelmes wagioc, ugi mond: de ymmár harmadfel esztendeye, hagi Lyndwán nem voltham, myerth en hyremmel, sem akarathommal oth nynchen, sem az en yózaghomba az féle eretneket tartani nem akarok. Hagi tarthatnám yozaghomban, hizen magham kéz vónek az Zenet rea giuytannom az feele Eretnekre. Maghamtól ez az Válasz. — De Lyndwa nem maghamé — a' mynth magha az Level sónál. a) En senky felewl nem adoc Responsumot. — Inquiralliatoc, erchetec michoda responsumot ad. b) Annac felecötte, a' kynec mi Interesseje vagon e dologhoz, az az: a ki Pyspekségébe vagon, az gondia ygazgatoya, és az byntettese. Ez en thoelem az Valasz.«

Ezen, magyar főúrhoz nem méltó védekezést a jámbor lelkű Jankovich e szavakkal menti ki:

Ilyen kinyilatkoztatás irtoztató példája valóban nálunk a' lefolyt XVI. Századnak, melyben tsupán és egyedül a' felgerjedett Vallásbeli buzgóság Bánffy Lászlót, vérséges hajlandósága ellenére is, reá kiztette, hogy Miklós Testvérét Püspöki Biróság alá jutatni nyilván ohajtáná.

Fürtinger Károly

(Vége köv.)

Az első vizsga.

Kolozsvárt a mult évben alakított nyomdásztanoncz-szakiskolában május hó 2-án tartott meg az első nyilvános vizsgálat Fazakas József áll. tanítóképezdei tanár és Kobzi János főreáliskolai tanár elnöklété alatt. A jó ügy iránt széles körben felkeltett érdeklődést bizonyítja az is, hogy a vizsgálaton mint vendégek megjelentek: Kiss Sándor keresk. akad. igazgató, a tanfelügyelőség részéről Szentpéteri Endre polg. isk. tanár, az iparkamara részéről Gámán Zsigmond titkár, az ipartestület részéről Csernyánszky Lajos és Kerekes János, Adi József közs. tanító, a nyomdatulajdonosok és szaktársak közül számosan.

Az első (1896. okt. 15-től 1897. ápr. végeig) évben feldolgozott tananyag a következő volt:

1. *Számítás*. A négy alapművelet egész számokkal, közöséges és tizedes törtekkel; fej- és írásbeli feladatok.

2. *Magyar nyelv*. Bevezetés a nyelvtanba. A magyar nyelv. A nyelv fejlődése. Legrégibb írásunk. Irodalmi nyelv. A hangzók. A hangzó-illeszkedés törvénye. A mondat; fő- és bővítő részei. A beszédrészek. Az ige és nevei. Az igemódok és időik. Az alany, a tárgy, határozó és jelző.

3. *Helyesírási gyakorlatok*. Hoffmann Mórnek »A magyar helyesírás« című segédkönyve alapján 44 gyakorlat írása tollbamondás után.

4. *Általános ismeretek*. a) Erkölcsmesítő és kedélyképző olvasmányok. b) Történelem: Lycurgus, Leonidas, Demosthenes, Horatius Cocles, Mucius Scaevola, Regulus, Mohamed, Habsburgi Rudolf, Kemény Simon, Jurisics Miklós, Szondy György, Losonczy István.

c) Irodalom-történet: Fogalma, felosztása, ó-kor, középkor, Vörösmarty Mihály, Petőfi Sándor és Arany János. d) Alkotmánytan: Az alkotmány. A jobbágság. Alaptörvények. A tulajdonjog és az adó. A telekkönyv. e) Földrajz: Budapest és környéke. Az alföld. Az északi felvidék. A Vág völgye. f) Természettudomány és ipar: Köd, felhő, eső és hó. A tűzhányó hegyek. A földindulás. A táplálkozás. A test ápolása. A pénz. A papíros. A könyvnyomtatás.

5. *Német nyelv.* A betűk ismertetése. Olvasási gyakorlatok. A tő- és mellékszótagok. A hangsúly. A kapcsoló. A főnevek. A névelők. Igehajlítás. Az előjáró szócskák. Szóelválasztás. Helyesírási gyakorlatok.

6. *Szakismeret.* Az egészségre vonatkozó rendszabályok. A nyomdai eszközök rendeltetése és az azokkal való bánásmód. A kikötés. Szignatura. A kizáró-anyagok és a pontrendszer ismertetése. A bekezdés. Az írásjeltek. A ritkítás. A sima szedés szabályai. A korrigálás. A kizáró-anyagok használata. A betűnemek és fajok. A címzetűk főfajai. A léniák. A címek osztályozása, szedése, beosztása. A kolumnaszámok és címek. A szignatura (ívjelző) és norma. A jegyzetek. Szélgjegyzetek. A tördelés. A kilövés. A papír és az ívrétek. Költemény-szedés. Gyakorlatilag a nyomdában: Könyvczím- és hirdetés-szedés.

A tanfolyam és a vizsgálat eredményéről következő sorokban emlékszik meg a Kolozsvárt megjelenő *Kolozsvár* az iparos-tanonczok vizsgáiról szóló referációjában:

»Legnagyobb érdeklődést azonban a nyomdász-tanuló tanfolyama keltett, melyet az 1881—1885. években tett kevésbé sikeres kísérletek után, Ruzicska Gyula kezdeményezésére, az iparkamara hathatós erkölcsi támogatásával, a múlt év október 15-én nyitott meg az igazgatóság.

E tanfolyamon heti 8 óráig tanultak a nyomdász-tanonczok számtant, magyar olvasást és nyelvtant, német olvasást és írást; magyar helyesírást; általános ismereteket a földrajz, történelem, alkotmánytan és irodalom köréből és részcsültek elméleti és gyakorlati szakoktatásban.

Rendkívül érdekes része volt e vizsgálatnak a szakoktatás folyamán tett előhaladásról való beszámolás. Ruzicska Gyula, a Magyar Polgár nyomdájának művezetője, kit az igazgatóság a szakoktatás vezetésével és a német olvasás-tanításával bízott meg, örömmel és nyugodt önérettel tekinthet kezdeményezésére, mely hazánkban ismét első a sikeres és szükséges újítások sorában.

A hallgatóság sorában, a nagy számmal megjelent nyomdászok között, ott volt Gámán Zsigmond iparkamarai titkár, ki lelki gyönyörrel hallgatta a tanulók értelmes feleleteit; lévén ez intézménynek ő is, mint általában a kolozsvári ipariskola minden törekvésének támogatója, lelkes szószólója.

A tanfolyam ez évi sikere biztosítékát képezi e szép és az iskola dicsőségére szolgáló kezdeményezés életképességének és fejlődésének.

(Mi is örömmel veszünk tudomást az első vizsga sikeréről és amaz elismerő szép sorokról, melyekkel a kolozsvári sajtó megemlékezik az ország első

nyomdász-szakiskolájáról; bár nem fojthatunk el némi szégyenérzetet, ha látjuk, hogy a mikor a kis Kolozsvárnak oly rövid idő alatt sikerült megvetni alapját a szakiskolának: a világváros Budapest, az ő tömérdek nagy nyomdájával még mindig a meddő tanakodás terén áll, a melyből sehogy se akar kipattanni az életre hívó, teremtő eszme. Szerk.)

A szedő és korrektor.

— Folytatás. —

Tény azonban az, hogy ha a német nyelvezet után megyünk, akkor az *ez idő szerint* (derzeitig) kifejezés, mint már előbb írtuk, egy szóba, azaz összeirandó, mivel a német is, majdnem ugyanazon nyelvtani szabályai mellett, egy szóban használja a kinondásnál. Csak-hogy a németnél e kifejezés csakugyan egy szóban használandó, azt két szóban már kifejezésénél fogva sem használhatja, mivel a *der* névelő, a *zeitig* pedig hiányzó szórész, melynek semmi értelme nincs; mely ugyan a *Zeit* főnévből és az *ig* határozatlan részcsékéből áll, de melyek külön nem, csak együtt fejezik ki azt a határozott alakot, mely az *ez idő szerint* kifejezésnek felel meg.

Mint látjuk tehát, arra, hogy miként írja ki a német nyelvezet, építeni nem lehet, mert viszont előjön a magyarban sok olyan szó, mely határozottan egy szóban iratik és a német nyelvezet ebből két vagy három szót csinál a kiírásnál.

Példa: *Horgocska* = *ein kleiner Haken*.

A magyar a *horog* főnévből csinál egy kicsinyítő raggal és betűcserével *horgocskát*; ebben ki van fejezve az értelem, a lényeg, hogy: *egy kis horog*, de a német nyelvezet ezt már másképp nem mondhatja ki, hogy ha csak a magyar tágabb fogalmat nem használja. Így tehát a magyar míg csak egy *főnevet* ad, addig a német nyelvezet ad egy *számnévet*, egy *melléknévet* és egy *főnevet* ugyanazon egy magyar *főnév* helyes értelmezésére és kifejezésére.

Az igaz, hogy a magyar nyelv is szereti használni sok esetben az összetett szavakat és sokszor látjuk, hogy olyan melléknévet, számnévet, ígét ragaszt a főnévhez, melyek határozottan nem ragaszthatók egymáshoz; de az ilyen szavak használata legtöbbször csak merő akaratoskodáson vagy tudatlanságon leledzenek.

Mert az igaz, hogy legutóbb az elfogadott helyesírással dolgozó írók az összetett szavakat minden továbbiak nélkül, tekintet nélkül a közhangulatra és arra, hogy helyes dolgot cselekesznek-e, egy szóban használják, addig a legnagyobb magyar élő nyelvészek: *Ballagi Aladár* és *Mór* a legutóbb kiadott teljes magyar szójegyzékükben az összetett szavakat ha nem is két szóban használják, de az értelem megvédésére minden összetett szót kötjellel kötnek össze és így lesz: *kötő-pamut* (kötőpamut vagy kötő pamut helyett), *gép-raktár* (gépraktár vagy gép raktár helyett). Mindenestre sok oly összetett szavak, melyek összetételüknel

fogva fásasztól, értelemzavarólag, vagy kétértelműleg hatnak az olvasóra, igen helyes, ha a helyes értelem megtartása végett kötőjellel köttetnek össze, mint például *vas-szeg, víz-sugár, fi-szüllött, kard-ki-kard, had-sor, fele-rész, kincs-érő* (kincset-érő), *nagy-merészen; fa-ló* (fából egy ló), *faló* (nagy-, mohó étű) helyett, *alap*-ok (Grundursache = tö-ok), *alapok* (Stiftungen = alapítványi összegek) helyett, *kár-hozó* (kárt, veszteséget) *kárhozó* (szidalmazó, bűnhődő) helyett, *épületfeszállítás, vas-inges* stb., szóval azon szavak, melyek összetételüknel fogva egyforma vagy értelemzavaró mássalhangzóval kerülnek össze.

Az Akadémia maga is a mellett van, hogy a kötőjelet (diviz) kiküszöbölni az összetett szókból nem lehet, sőt ott, a hol mint fentebb is említjük, megkívánja az értelem, határozottan használni is kell.*

Nem szólunk itt természetesen az *ikerszók*ról, melyek minden esetben kötőjellel kapcsolhatnák egymáshoz, mint: *bü-báj, hír-név, bú-bánat, dirib-darab, zűr-zavar, per-patvar, ég-föld, ország-világ, híre-neve, teste-lelke, fő-fő, jött-ment, bűvös-bájos, mézes-mázos, hóri-horgas, jár-ke, ront-bont, teng-leng, csúsz-mász, irúl-pirúl, üti-veri, lízi-fízi, helylyel-közszel, tárva-nyitva, égre-földre, sebbel-lobbal, későn-korán, éjjel-nappal* stb. stb.

Bár ha végignézzük e szavakon és figyelmesen szemléljük, akkor rájövünk, hogy korrektoraink nagy része ezekből sokat egy szóban használ, mint: *bü-báj, hírnév, bú-bánat, zűr-zavar, perpatvar, jöttment, hóri-horgas* stb., a mi azonban nem helyes, nem helyes pedig azért, mert mint összetett ikerszók a nyomósítás, helyesebb értelmezés végett tartandók a kötőjellel távol egymástól. (Egyes, értelemzavaró ikerszónak kötőjellel való írása helyes dolog; de bizony, *bü-báj, hírnév*, stb. éppen olyan jó egybeírva, mint *Budapest. Szerk.*)

Sokan vétenek ez ellen, kik pedig az irodalom munkásai lévén, ugyancsak a magyar helyesírás őreiként kellene szerepelniök, de még többen vannak, kik nem tudják a helyes szabályt, vagy helyes értelmet, az összetett szókat vagy egészen, minden kötőjel nélkül egy szóban, vagy pedig két szóban használják, nem gondolva meg azt, hogy néha egészen mást fejez ki az, ha két szóban használják, például: *igenis = igen is; nemis = nem is; azaz = az az; úgysem = úgy sem; aki = a ki, ami = a mi; amely = a mely.*

E három utóbbi kérdő- és visszamatató névmás például igen zavart állapotot teremt a magyar nyelvben. (Abban a füzetben, a melyből cikkiró idéz, az Akadémia még két szóban írta a visszamatató névmást, ma azonban, mint mult cikkünkben is irtuk, már ezt is egybe írja. *Szerk.*) És ennek a használatát a legtöbben nem tudják, a mennyiben éppen ott használják két szóban, a hol egyben kellene és éppen ott egyben, a hol kettőben kellene.

Igen megfigyelendő tehát, hogy az a *ki (mi)* kérdő névmás, az *aki (ami, amely)* visszamatató névmás. Ha azt mondom: *Ki volt itt? az az ember, aki tegnap;* nem mondhatom tehát: *a ki tegnap,* mert vissza-

* L. : »Magyar helyesírás elvei és szabályai.« Kiadta a Magyar Tudományos Akadémia 16—25. l. 18., 19., 20. §-ok. (Ebben a füzetben az Akadémia még Buda-Pestet irt. *Mai* szabályaiban már sok másról másképpen gondolkodik. *Szerk.*)

mutatván a kérdésre, a személyre utalva, mutatva használok: *aki* tegnap; viszont ha azt mondom: *A ki* ezt cselekedte, azt rossz embernek tartom, — nem használhatom az *aki* visszamatató névmást, nem azon okból, mert itt már nem is kérdek, se nem állítok, hanem határozatlan dolgot fejezek ki, tudniillik, hogy bizonytalan személyre vonatkoztatok.

Ez tehát igen fontos dolog, mert ez ellen véteni a milyen könnyen lehet, éppen olyan könnyen lehet elsajátítani a helyes írásmodort, illetve ennek helyes használatát.

Nem czélom itt még teljes képét adni a magyar nyelv számos eltéréseinek, de lesz alkalmam dolgozatom későbbi soraiban teljes betűsoros rovatokban kimutatni azon bábeli zűrzavart, melyből úgy a szedőnek, mint a korrektornak kiigazodni nemcsak nehéz, de bajos is, mert nem igen lévén teljes és biztos támpontja, példabeszéddel élve: csak kapkod, mint Bernát a mennykő után.

Nem szabad aztán elfelednünk, hogy sok esetben az összetett szóknak egy szóban való használata mig megadja a teljes értelmet, addig a két szóban való használat elveszi azt és a humor világába varázsol bennünket, mert ez által mig vastag nyelvtudatlanságot árulunk el, addig óriási hibát követünk el a magyar nyelv rovására. Viszont aztán nem szabad elfelednünk, hogy számtalan szó van, melyet két szóban kell használnunk s mégis egy szóban használunk s írunk. Példának okáért felhozunk több esetet, hogy bebizonyítsuk állításunk valóságát. Így a Magyar Tudományos Akadémia tanítja, hogy a magyar nyelvben a melléknév rendesen különválasztandó a főnévtől s ilyen különválasztásban részesítendő a részesülő név is, ha főnévvel kerül össze, mint: *író toll, íróasztal, ivópohár, varrotű, sütőteknő* stb., mert a részesülő a főnévnek csak elsőrendű jelzője (melléknév), akkor használjuk azt néhány kivételen eltérve (mint *kötőjel, jegyzőkönyv* stb.) két szóban, így: *író toll, ivó viz, varró tű, kötő fém, mosdó tál, mosó konyha, sütő teknő, faragó szék, vető mag, vágó marha* stb. stb. (Erről is az ellenkezőt állítja már az Akadémia. *Szerk.*)

Eltekintve attól, hogy helyesnek találnók minden tekintetben az Akadémia tanítását, semmivel sem indokolt az, hogy a melléknévet, habár csak részesülő is, megengedné a fent említett esetben a magyar nyelv, de nem az, melyet az Akadémia tanít, hanem a helyes, észszerű gondolatokon nyugvó magyar nyelv, hogy ilyen csodabogarakat teremjen, mert így használva csakugyan két fogalomnak és értelemnek felelne meg.

E dolgozat semmiképen sem azért vitatja az akadémiai tekintélyvel kimondott határozatoknak tarthatatlan voltát, hogy ez által a magyar nyelvért megindítsa a vita folyamát, mely tág mezejű térség lévén, kiigazodni, igazat szerezni mindkét félnek bajos lenne, csupán csak azért, hogy bebizonyítsa a hatalmasabb félnek tévedését, igyekezzék azt a magyar nyelvezet helyességére, azaz helyes útjára terelni, hogy így végtére elérjünk odáig, hogy a magyar nyelv helyesírása tekintetében Péternek is csak olyan eszejárása legyen, mint Pálnak. (Ez egy kicsit túlmerész kívánság. *Szerk.*)

Tekintsük csak a fentebb irt szavakat alapjukban, a melynél fogva azok az Akadémia szerint használatnak. Mit látunk? Azt, hogy a főnév előtt áll egy melléknév; ez helyes, de ha most ezt kimondjuk, azaz leírjuk, akkor ki biztosít minket arról, hogy ha két szóban használjuk azokat és nem, mint az értelem megkívánja egy szóban, hogy az olvasó úgy fogja azt értelmezni, mint a hogy mi azt értelmeztük és nem fogja az általunk használt melléknévet *igének* használni, végtére is teljes joga lévén hozzá, az akadémia szerint, hogy *ivó poharat* (tehát jól megértve: egy poharat, mely iszik, használjon; csodás unikum, az igaz, de az Akadémia bölcs látköre ezt tanítja*) lásson az *ivópohár* helyett (tehát olyan pohár helyett, melyet ivásra használnak). És éppen így vagyunk a többi szavakkal is, mint: *írótoll, ivóvíz, varrótlú, kötőfék, mosdótál, mosókonyha, süttőteknő, faragószék, velőmag, vágómarha*, stb., stb.

Csodálható-e aztán, ha ilyen bölcs tanítása az első forumnak azt termi meg, hogy a nyelv millióféleképen változik, hol jobbra, hol balra és hogy illetéformán abból egyöntetű valami sohasem lesz.

Van aztán a magyar nyelvben számtalan oly szó, melylyel maguk a legelismertebb nyelvtudósok sincsenek tisztában, sőt maga az Akadémia sem, hanem nagybölcsen azt mondja erre az Akadémia is, hogy legjobb, ha ugyan nem nagyon eltérő a szabályoktól, a kiejtés után leírni azon bizonytalan és ingadozó kiejtésű szavakat, melyek, a hány táj, annyiféleképen mondatnak ki. (Van sok olyan szó, a melyet többféleképen írhatunk és így is, úgy is helyesek. Szerk.)

Minden olyan szónál pedig, melynek kiírásával nem vagyunk tisztában, be kellene hatolni annak a szónak belső világába és azt bonczolgatva, kutatni annak a szónak értelmét és helyes voltát.

Mert nagyon sok szó van a magyar nyelvben, melynek kimondása ugyan a szó vagy mondatfűzésből kifolyólag kapja meg helyes értelmét, de nem szabad felednünk, hogy nemcsak azt kell néznünk, hogy helyes-e a mondatfűzés értelme, azaz, hogy megérthető-e az, a mit ezzel ki akartunk fejezni, hanem azt is, hogy azon többféle dolgot kifejező szavat, melyet mondatunkba szőttünk, értelmének megfelelő módon irtuk vagy használtuk-e.

Ezzel áttérhetünk a kötőjelek (diviz) használatának alkalmazására. Tudnunk kell, hogy hol kell a nyelvezetben a kötőjelet (diviz) használni, hogy ez által úgy a szavaknak az értelmét megvédjük, mint pedig a helyes értelem útján haladjunk.

Kötőjel használandó a kérdő szónál, mint: *ugy-e?* és nem *ugye, tudod-e? voltál-e ott? képes vagy-e?* stb. stb.;

ha ragozunk szavakat és az előbb jövő vagy használatos szó olyan raggal végződik, mint az utána jövő szó, mely esetben hiányjelként tekintetik, mely mutatja, hogy az utána következő szó ragja ide is értendő, mint *fáradtságom- és munkámért, keztyűm- és kalapomnak* (ára) stb.; (Bizony ide nem szükséges kötőjel! Szerk.)

ha idegen szókat, tulajdonneveket írunk, mely

* De csak a régi füzet. Szerk.

tulajdonnevek utolsó betűje néma hangzású (francia kiejtés), vagy pedig a rag rontana az értelmén, ha összeíránk, mint pl.: *Robespierre*-rel, *Bismarck*-kal, *Shakespeare*-i, *Floquet*-val, *Rousseau*-nak, *Voltaire*-re, *Murat*-t stb.;

az igeikötők ismétlése esetén, vagy összetett szavaknál, mint: *be-betekint, imitt-amott, el-elszalad, dirib-darab* stb.;

hosszú- és helynévi összetételeknél, mint: *épületfeszállítás, gyöngyvirág-eczel, gőzhajó-gyári főigazgató, rézedény-gyár, felügyelő-bizottság, Ausztria-Magyarország, orosz-török, vörös-fehér-zöld, Szent-András, Szent-Péter, Nagy-Várad, Ó-Szőny, Duna-Földvár, Török-Szent-Miklós, Turócz-Szent-Márton* stb.;

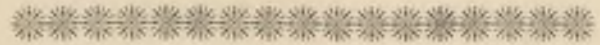
utczanevek összetételénél, mint: *Dembinszky-utca, Lajos-utca, üllei-út* stb.; de ha ezen összetett és kötőjellel összetett szók melléknévekké válnak, mint: *dembinszky-utcai, lajos-utcai*, stb., akkor tekintet nélkül a főnévi tulajdonnevekre, mindig kis betűvel használandók a szavak.

Korrektoraink nagy része itt is sokat vét, a meny nyiben, ha az utca neve személyi tulajdonnév, akkor a melléknév beállta esetében is meghagyja a tulajdonnévé vált főnevet és nagy betűvel használja, (Nagyon okosan és helyesen teszik. Szerk.) mint: *Dembinszky-utcai* stb., pedig ez határozottan hiba, mert éppen úgy melléknévvé válik ez esetben a személyi tulajdonnév, mint a tárgyi tulajdonnév; azért tehát ez esetben, igazság szerint, itt is kis betű használandó;

számnevek összetételénél, mint: *hét-nyolcz, tíz-húsz, öt-hat* stb., sokan tévedésben vannak és számnevek közé, ha betűvel lesz is kiszedve, mínusz (nyugjel) tesznek, holott a mínusz (nyugjel) csakis számok összetételénél használandó, mint: *5—6, 10—20, 7—8* stb., míg ha betűvel szedetnek ki, mindig kötőjel (diviz) használandó.

Haraszi József.

(Folyt. köv.)

Régibb és újabb címlapokról.

(Folytatás és vége.)

Egy ily régi naptár címlapján ez ékeskedett:

»Kalendárium. És a mostani 1579. esztendőben történendő néminemű dolgokról: Annac fölötté az időnce naponként következő állapotjáról iratot ítélet. Irtta Szlovácius Péter, Kraccai astrológus. Magyarra fordította Péci Lukács. — Ez esztendőben ide mifelénk az Napba és a hóldba semmi fogyatkozás nem léssen. — Nyomtattatott Nagyszombatba (1579).«

Mellesleg legyen mondva, különben nem a nagyszombati, hanem a *Lőcsei kalendárium* volt a mi ősapáink előtt leghiresebb és legtekintélyesebb könyv, úgy, hogy ma is közmondásszerű, hogy ez vagy amaz nincs a lőcsei kalendáriumban.

E néhány példából is látjuk már (sajnos, hogy az idézett műveket mind eredetiben be nem mutathatom), hogy ebben a régi jó időben az írónak s így persze

a nyomdásznak is mennyi mindent kellett összehalmozni a címlapon, hogy a közönség figyelmét lekösse, könyvét terjeszthesse.

A mai népkönyvek, a kacsaringós című mesék, históriák állanak közelebb a régi címlapokhoz, fontos dolog azonban, hogy a régiekben e primitív címek mellett, nem is hasonlítható módon, sokkal több volt az igazi tudományosságra való törekvés.

A múlt évben megtartott ezredévi kiállításunk alatt alkalmunk volt a régi technikai kivitelét e régi könyvek címlapjain eléggé megbámulni, s e felolvasás eszméje és anyaga is jóformán erre a gazdag könyvkiállításra vihető vissza.

Hogy néhány könyvet még a régi alkotásai közül felemlítsek s amaz időkre kissé bepillantassunk, bemutatom még a következőket.

Eredeti könyve volt a régieknek — olyan csillagászati könyv-féle, melynek neve még ma is közkeletű, ha valami különös ügyességről és tudnivalókról van szó — ez a csizó: »Cisió. — Magyar nyelven, rend szerint napoknak megszámlálásáról igazán rendeltetett. Adattatott ez mellé ez világ teremtésétől fogván való rövid chrónica. Debreczenben 1592-ben.«

Egy másik komolyabb könyv így ajánlja magát: »Libellus elegantissimus. Az az igen Szép Könyvecske, — mely nevezetetik Cató-nak, — ki tanít ez közönséges életben kinc-kinc életét és erkölcsét hogy-hogy kelljen cseszen szabni és hordozni. — Leutschoviae, typis Samuelis Brewer.«

Már ezt a címet: *Énekes könyv*, a jó régiék így fejezték ki: »Zöngedező mennyei kar, — Az az németből magyarrá fordított szép isteni dicséretket és hálaadó énekeket, más magyarul szerzetett egyes énekekkel együtt magába foglaló könyvecske. — Nyomtatott Lőcse 1696.« — Tehát nem is oly rég, csak kétszáz évvel ezelőtt.

Épp ilyen jól körülkanyargatott, kiabdált címeket viseltek a szépirodalmi művecskéik is, így például a többszöri kiadásban s tán a népkönyvek közt kissé változtatva ma is feltalálható: »Poncianus históriája, — Egy szép história a vitéz Franciscóról, — Voltér királyról, — vagyis mint próbáltatott meg az ő feleségénck Griseldisnek a házasságban való tökéletesége,« — stb. stb. — Ugyanebből az időből való egy másik híres népkönyv históriája, Salamon és Markalf históriája.

Ne feledjük azonban, hogy e népkönyvek mellett ugyanez az idő szülte a nagy *Pázmány Péter*, *Zrínyi* a költő, *Szenczi Molnár Albert* stb. ma is használt hírneves munkáit.

Leggazdagabb és nagyon is olvasott volt azonban ez időben a *hitvitázók* iratai, mert hiszen a protestáns és katolikus hitkérdések napirenden voltak. Az emberek csapatostól tértek hol ebbe, hol abba az egyházba. Volt olyan akárhány, a ki egy év alatt öt-hat valláson is volt.

Itt aztán ugyancsak be kellett a szedőszekrénybe nézni a régi nyomdásznak, hogy ugyanolyan harapós címeket állítson elő, mint a milyen borsos volt magának az irónak a műve.

Izclító gyanánt felhozok egy-két ilyen művet is

s mellette gondolják el a szaktársak, hogy kellene nekünk izzadnunk, míg e furcsa hosszú címeket technikailag jól összeállítanánk. Például *Pázmány*nak, a ma is bámult nagy embernek is egyik hitvitázó irata így hangzik: »Pozsonyban tött predikáció *Pázmány Péter* által, azon a napon, melyen amaz tündér módra változandó álhatatlanságnak tüköre *Thordai János* barát harmadszor költözött az csukjából. Pozsonyban 1610.«

Azonban a kisebb papok és prédikátorok már sokkal csúnyább és gorombább hangon támadtak egymásnak.

Pl. Matkó István: »Fővenyen épített ház romlása, — avagy három kérdések körül gögösen futkározó *Sámbár Mátyás* jezsuita inaszakadása.« stb. De még hegyesebb módon felel a *Matkó* uram könyvére a megtámadott fél, ekkor tájt (1660) több vitairat szerzője, *Sámbár Mátyás*. Szól pedig az ő könyve ekképen: »Kancsalok okulárjok, — vagyis okularé egy hályogos szemű kálvinista prédikátor orrára, 1658. Nagyszombat.« — Egy másik könyvének címét így kezdi: »Tök, makk, zöld tromfjára *Póсахázinak* veres tromf«, — a mire *Póсахázi* így vág vissza: »Egy veres tromfosdit játszó sandal barátomnak megpiricskeltetése« stb. E címekből úgy látszik, hogy egy furcsa kis nyomtatvány: a harminczkétlevelű biblia már akkortájt is szépen el lehetett terjedve a nagyközönség körében.

Az egymás ellen veszekedő hitvitázók sehogy sem tudván megegyezni a hit nehéz kérdéseiben, végre is ily címekkel kezdtek egymás ellen támadni s egymást valamiképp földre gyűrni: »Egy vén bial orrára való karika...«, a mire a felelet ez volt: »Geörözös bot«, — a melylyel X. Y. prédikátor eltángáltatik stb. stb.

A tanítók, előjárók ilyenmű veszekedése után nem csoda, ha a hívek sem maradtak restek és végső döntésképen kővel-bottal támadtak, a mely állapotokhoz hozzájárulván a hazát dúló német-labancz és kurucz-magyar párti hadak; a török, a császári, a Tököli-Rákóczy-féle csapatok sarcolása, dúlása, nem csoda, ha az akkori érzékeny lelkű poéta végkép elkeseredik s ily panaszbán tör ki egy 1689-ben kelt régi énekben:

Oh nagy gyászos idő, a kire jutottunk,
Meggzokott bününkért im nagyon siralmunk,
Isten ellen való pártért kárvallásunk, —
A melyeket soha mi nem irhatunk.*

Sajnos, hogy e felolvasásomat nem kísérhettem egy pár régi könyv bemutatásával, a mi nélkül a szóbeli bővebb technikai mltatás nagyon keveset használhat. Különbben is én csupán általában kívántam e helyen a régi címek természetéről egyet-mást elmondani.

Mint mindenben, úgy a címlapok külső csinjának megteremtésében is a folytonos haladásnak van helye s a régiésk vaskos, teleirt címlapjai után a tisztább izlésű kornak csinosabb, művésziesebb mintái következnek. Tótfalusinál s imitt-amott egy-egy magasabb értékű könyvnél a régiéknél is akadunk egész modern

* Lásd e felsorolt művek könyvészeti bővebb leírását: *Szabó Károly* Régi Magyar Könyvtára és a Könyvszemle évfolyamaiban.

izlés, vagy legalább mai modor szerint kiállított cím-lapokra. A ki a kiállításon figyelmes sétát tett e régi könyveink között, az meggyőződhetik ez állításom igazságáról.

De talán már túlságos sok szót is vesztegettem témámra, mely különben rövidegén kívül nem is óhajt magának több érdemet s tán búcsút is vehetünk már most e néhány szó után a jó régiektől.

Forduljunk ellenben a jelen munkás férfiaihoz s kívánjuk, hogy e kis elmefuttatás tereje a szak-társak jelesebbjeit a *cím-lapok technikájára*, hogy erről a tárgyról is mentől több és kitünőbbent irt dolgozattal gyarapíthassák a magyar szakirodalmat!

Lubik Zoltán.

VEGYESEK.

Figyelmeztetés. Junius 14-én jár le a *Grafikai Szemle* számára hirdetett szakcikkek beküldésének határideje. E helyen is felhívjuk tollforgató szakértésaink figyelmét a lapunkban levő pályázatra.

Juniális. A Szakkör szokásos tavaszi mulatságát junius hó 6-án, pünkösd vasárnapján tartja meg *Mátyásföldön*. Szép hely, jó ételek és italok, kellemes szórakozások, na meg cigánymuzsika várják majd ottan a mulatni akarókat. A czinkotai vasut minden órában közlekedik Budapest és Mátyásföld között. Az utolsó vonat éjjel 12 órakor indul Mátyásföldről. A mulatság sikeréhez nagyban hozzájárul a jó közlekedés és az, hogy — a mint halljuk — a délutáni versenyfutásban résztvesz a viczinális egyik lokomotívja is. (Már erre még a legkiérdemesültebb omnibuszoló is tagadólag rázza a fejét!)

Felterjesztés a szakiskola érdekében. Az Országos Iparegyesület tudvalevőleg átiratot intézett Körünkhöz a végett, hogy egy Budapesten létesítendő grafikai szakiskola részére tervezetet és költségvetést készítsen. Körünk elnöksége e kívánalomnak sürgősen megfelelően, megküldte véleményeztetést, melyet az Országos Iparegyesület a következő felterjesztés kíséretében küldött fel a kereskedelemügyi miniszterhez: »Nagyméltóságú miniszter úr! Az országos iparkongresszus egyebek közt grafikai szakiskola létesítését is szükségesnek mondotta ki. Mint a kongresszus határozatainak végrehajtója, egyesületünk megkereste a Könyvnyomdászok Szakkörét, hogy a létesítendő szakiskola tervezetét dolgozza ki. Megkeresésünkre a fölterjesztésünkhöz mellékelte alapos szakvélemény érkezett hozzánk. A szakiskola felállításában leginkább érdekelt testületnek ezt a véleményét azzal a tiszteletteljes körelemmel van szerencsénk nagyméltóságod elé terjeszteni: méltóztassék a szerintünk is helyes tervet böles megfontolására és jóindulatára méltatni s a megvalósítására szükséges kezdeményező lépéseket, esetleg az országos iparoktatási tanács és az érdekelt iparág leghivatottabb képviselőinek meghallgatásával megtenni.*

A budapesti nyomdafőnökök egyesülete április hó 21-én tartott választmányi ülésén elhatározta, hogy a fegy-házi nyomdák tevékenysége ellen erélyes akciózt fog indítani, a melynek során memorandumot intéz a kormányhoz és abban kimutatja a nevezett nyomdáknek a közérdek szempontjából való kiros hatását. Egyben felszólítja az egyesület vidéki főnökeinket, hogy a szóban levő mozgalmat támogassák. Kívánjuk, hogy siker koronázza e közhasznú törekvéseket.

A jónevű Fischer és Mika cég botüöntődjét, mely tömöntőde, galvanoplasztika és mechanikai műhelyvel van összekötve, május 1-től kezdve a VI. kerületi Révay-utca 6. szám alá helyezte át.

A Pallas közgyűlése. A *Pallas irodalmi és nyomdai részvénytársaság* e hó 16-án tartotta közgyűlését *Hollán Ernő* elnöke alatt. *Gerő Lajos* dr. előadja a vezérigazgatósági jelentést, mely szerint az intézet a mult évben is szép haladást mutatott és az czredéves kiállításon is a legnagyobb kitüntetésben részesült. A mult évi nyereség 140.458 frt 22 kr., melyből a költségek és leírások után 49 886 frt 12 kr. marad. Ebből részvényenként 12 forintnyi (6%)-os osztalékot fizet a vállalat s a tartalékalap dotálása után fennmaradó 1192 frt 24 krt a most folyó üzletév számlájára viszik át. A közgyűlés a jelentést tudomásul vette, a felmentvényeket megadta és a szükséges választások elintézése után az igazgatóságnak írádozásaiért köszönetet szavazott.

Schwartz Sándor, a bécsi szakiskola aligazgatója, körünk új tiszteleti tagja, megleghangú levélben köszönte meg tiszteleti taggá való megválasztatását és a neki küldött díszokmányt. Schwartz szaktársunk már január óta beteg; de úgy tudjuk, hogy már javulni kezd állapota és nem sokára megint a régi erővel folytatja tevékeny működését.

Háromszínű nyomáshoz való festékek. Tekintettel azon nagy fontosságra, melyet szakkörökben a háromszínű nyomási eljárásnak egyáltalában tulajdonítanak, a bécsi *Niederösterreichische Gewerbeverein* 1896. évi május hó 8-án azon dicseretes határozatot hozta, hogy az egyleti aranyérmet tűzi ki pályadíjuz ez eljáráshoz való festékek előállítására. A pályázat feltétele volt: Három oly festék előállítása a könyv-, kő- és főnyomáshoz, melyek kifogástalan nyomóképesség és teljes vagy legalább kielégítő fényállóság mellett, ha teljes színhatásukban egymásra nyommatnának, egyszersmind kifogástalan fekete szint eredményezzenek. Ezen három festéknek a háromszínű nyomáshoz történő alkalmazásakor azok nemcsak tiszta vörös, sárga és kék színeket adjanak, hanem tiszta narancs, zöld és viola színt is. A pályázat ideje lejárván, a kiküldött szakértő bíráló bizottság, mely Fritz György, a bécsi államnyomda aligazgatójából, Engel M. Emil és Jasper Frigyes nyomdafőnökökből, továbbá Hazura Károly, az osztrák-magyar bank kémikusából és Klauzy József tanárból állott, föntnevezett egylet f. hó 7-én tartott közgyűlésén jelentést tett annak eredményéről, mely jelentés alapján a kitűzve volt egyleti arany-érem *Wüste F.* bécsi ismert festékgyárosnak ítélte oda. A jelentés szerint a *Wüste* által *Tricolore* jelige alatt beküldött festékek találtattak legérdemesebbeknek a kitüntetésre, mivel azok a pályafeltételeknek mindenben megfeleltek. A kémiai vizsgálat kiderítette, hogy egyik festéknek a másikkra való hátrányos befolyása *Wüste* gyártmányánál ki van zárva. A sárga és kék festékek teljesen fényállóknak találtattak, a vörös pedig oly tökéletesen fényálló, a milyen hatás eddig még nem éretett el. A fekete szín, mely a három már említett festék egymásra való nyomtatása által előáll, csekély kékbe menő árnyalatot mutat ugyan, de daczára ennek, kielégítőnek mondható az elért eredmény, miért is a bíráló bizottság megoldottnak véli a valóban nehéz feladatot.

A bécsi Gutenberg-szobor ügye szépen halad. A király az általa e czélra adományozott 500 forinton kívül megengedte, hogy a Bécs városi alapból ugyancz czélra további ezer forint tétessék folyóvá, mely legfelsőbb adományok következtében a szoboralap már majdnem 25.000 forintnyi összeget ért el.

Napilapjaink az utóbbi esztendőkből azt a szokást követik, hogy húsvétkor, pünkösd és karácsonykor nagyobb terjedelmű lapot adnak, mely uzust a konkurrenzia mind

jobban kihasználja és a lapok a nagyobb tartalom mellett még »díszalbumok« és más rendkívüli meglepetésekben részesítik olvasóikat. Ez nemcsak nálunk van így, hanem egyebütt is. Így az idén a bécsi *Neue Freie Presse* című ismert lap húsvétkor 56 oldal tartalommal jelent meg, a mi a legnagyobb terjedelmű szám volt, mióta e lap fennáll. Ez alkalmából a szerkesztőség különböző számításokat tett a húsvéti szám nagysága fölött. E szerint az ezen számhoz szükségelt papíros 208.150 négyzetméter térséget főd be, a lap szélességében előállított papirosszalag pedig 6608 kilométer hosszúságot érne el, a mi körülbelől megfelel a Béctől Budapestig és innét Kolozsvárig való távolságnak. Megemlíthjük pedig mindezt azért, mert a *Neue Freie Presse* néhány hónap óta a budapesti *Wormer J. és társa* gépgyári czég által előállított két iker-körforgógépen nyomják és így az említett húsvéti számnak pontos akadály nélküli megjelenésében a magyar gépgyári ipar életrealóságának is jelentékeny része van.

Húsz esztendő a magyar irodalom történetéből. A ki a magyar irodalomnak barátja, azt érdekelni fogja az a kimutatás, a melyet az utolsó húsz esztendő alatt történt könyvészeti szaporodásról készített *Kiszlíngstein Sándor*. Huszonegy különféle rovatban, a melyek az irodalom ugyanannyi ágait karolják föl, számol be az egyes évek produkciójáról és végül az összes termelésről. Az általános benyomás az, hogy húsz év előtt sem adtak ki sokkal kevesebb könyvet, mint mostanában; akkor 1348 kötet volt az évi produkció, most 1407. De még az egyes ágakban sincs valami nagy eltérés. Álljon itt egy kis statisztika, a mely egymás mellé sorolja a különféle szakokat az 1876-iki és az 1895-iki termelés arányában:

	1876	1895
Vegyés tudományos munka megjelent ...	58	57
Regény, elbeszélés stb.	122	180
Költeménykötet	36	56
Hittudományi	111	65
Jogtudományi és politikai	140	162
Orvostudományi	54	63
Természettudományi	34	55
Bölcsészeti	13	11
Neveléstani	62	44
Ifjúsági könyvek	80	85
Mennyiségtani	62	42
Történeti	140	118
Földrajzi	51	64
Hadtudományi	24	8
Gazdasági	40	60

A legkevesebb könyv 1879-ben jelent meg (823), a legtöbb 1884-ben (1459), a szépirodalomra a legjobb esztendő az 1886-iki volt (188 kötet regény és 65 kötet vers), a legrosszabb a versirókra nézve az 1887-iki, mert csak 16 kötet vers jelent meg, a regényirókra az 1880-iki (65 kötet). Érdekes volna megtudni, hogy mindegyik kötetből hány példányt vett meg az olvasó közönség, de ez már az egyes kiadóczégek jól őrzött titka.

A mostanában lezajlott török-görög háború folyamában több oly tünet merült fel, mely eléggé figyelemre méltó. Így megtörtént, — mint a *Gr. Centralblatt* írja — hogy a görög nyomdákban minden egyéb munka szünetelt és csak a *Paratimas* című röpiratok előállításával foglalkoztak, melyek tartalma csupán abból állott, hogy a harcztéri tudósításokat lázas türelmetlenséggel váró közönséget mielőbb lehetőleg kimerítően kielégítse. E rölapok rengeteg nagy példányszámban nyomattak, úgyannyira, hogy a szükséges nyomtatópapíros már fogyni kezdett. Ezek oly tünények, melyek az esetben, ha valamely nagyobb kulturálm háborúba keveredik majdan, mindenesetre fokozottabb arányokban fognak ismétlődni.

A berlini nyomdászati szakiskolát jelenleg 556 tanuló látogatja. Mint a *Gr. W.* írja, a nagyszámú látogatottság

szükségessé teszi a nyomók osztályának kettéválasztását, a mely kibővítés a jövő tanévben lesz keresztülvive.

Hamburgban a főnökök által fentartott nyomdászati szakiskolát 1896. végével 134 tanuló látogatta, kik közül 96 az általános ismeretekben nyert oktatást, 38 pedig (31 szedő- és 7 nyomótanoncz) szakoktatásban részesült. Alapítottak azonkívül egy szakművekből álló könyvtárt is, melyet az egyesület tagjai, valamint a tanulók is igénybe vehetnek.

A lipcei iparkiallításon a nyomdászok egyéb különlegességek közt egy sima nyomóalappal bíró rótációs gépet fognak találni, *Hamm A.* heidelbergi és frankenthali gépgyára által kiállítva. A gép újítása abban áll, hogy a sima alapon elhelyezett szedérről (tehát nem stereotipia-lemzéről) végnélküli papirossal két ki- és bejáró nyomóhengeren 3500 ívet állíthatnak elő óránként. Hajtóerőül két lóerőt igényel, hossza 3·80 méter, szélessége 1·70 m., ára pedig nagyság és felszerelés szerint 10.000—14.000 márka.

Lipésében a jelen év elején iparunk és az azzal rokon szakmák következő statisztikai képet mutattak. Volt ugyanis 162 könyvnyomda, 172 könyvkötő-műhely, 143 litográfiai intézet, 6 fénynyomdai vállalat, 7 hangjegymetsző és nyomó intézet, 8 rész- és aczélnyomda, 20 nyomdai festéket előállító és árusító czég, 28 nyomdai kellékekkel kereskedő üzlet, 23 grafikus gépeket építő gyár, 8 könyvkötői cikkekkel árusító üzlet, 21 betűöntőde, betűmetsző-intézet és stereotipákat előállító vállalat, 23 galvanoplasztikai munkákat végző intézet, 72 vésnöki, guilochirozó és bélyegmetsző üzlet, 98 fametsző-műhely, 25 cinkográfiai vállalat, 94 papirkereskedő és gyár, 16 papirzacskó, boríték- és egyéb papírárúkat előállító czég, 16 papirlemecsgyár és kereskedés és végre egy papír-vizsgáló intézet. (*Gr. B.*)

Stuttgartban a nyomdászegedek által alapított *Vereinsbuchdruckerei* április 3-án ülte meg fennállásának negyedszázados ünnepélyét. A nyomda, melynek részjegyei most is kizárólag segédek birtokában vannak, kilencz gyorsajtóval működik és kiváló munkaképességével Dél-Németország egyik elsőrangú nyomdai intézete.

La Chaux-de-Fonds városában, Svájcban, a jövő június hóban *szaklap-kiállítást* rendeznek, mely a nyomdászaton kívül az azzal rokonágú szakmákra, mint p. o. a betűöntésre, könyvnyomdára, nyomdai gépek iparára fog kiterjeszkedni. A kiállítással egyidejűleg Svájcban román ajkú nyomdász-egyletei közgyűlést is tartanak.

Falragasz-kiállítás lesz Párisban, mely tekintve a plakátiparnak különösen a legutóbbi években való nagy föllendülését, igen érdekesnek ígérkezik.

Párisban a nyomdai üzletvezetők egyesülete folyó hó 9-én tartotta fennállásának félszázados évfordulóját. A díszelnöki tisztséget az ünnepélyen Boucher kereskedelmi miniszter viselte.

Szerzetes-nyomda. Észak Franciaország *Neuville* nevű helységében a karthauzi szerzet teljesen berendezett nyomdával bír, melyben a szükséges egyházi és szertartási könyveket állítják elő a szerzetnek valamennyi, a földkereségén lévő rendházai számára. A könyvek nem eladók, hanem ingyen osztatnak szét a rend tagjai között s kézzel előállított, a rend vizjelével ellátott finom papíros nyomtatványok, a legkülönbözőbb alakokban, vörös és kék nyomásban, hangjegyekkel és czifra inicziálékkal díszítve. A szerzetesek maguk végeznek minden munkát, öntik a betűket, bekötik a könyveket és jártasok egyéb kézügyességében is; így pl. maguk készítik a szükséges rajzokat a kiadványaikban előforduló metszvényekhez és fénynyomatú műmellékletekhez. (*Gr. C.*)

A külföldi nyomdászati szakiskolák közül mindenestre a londoni *St. Brides Institute* foglalja el az első rangot. Ezen intézet a Bride Street nevű utcában, a Fleet

Street közvetlen szomszédságában van, melynek környékén központosan a londoni nyomdászat is. A terjedelmes épületben valamennyi szakma számára külön tantermek állanak rendelkezésre; van azonkívül két nagy könyvtára, ezekben pedig a nyomdászatra vonatkozó, 3000 kötetet számláló Blades Library, továbbá a Passmore Edwards által ajándékozott modern ízlésű nyomtatványok gyűjteménye. Az intézet ezeken kívül nagy uszodafürdővel, terjedelmes tornateremmel és csinos társalgó-helyiségekkel rendelkezik. Körülbelül 250 tanuló látogatja az intézetet délután és esténként. Az oktatás részben elméleti, részben gyakorlati irányban történik. Számos főnök délutánonként szabadon bocsátja tanonczeit a szakiskola látogathatása céljára, mások anyagilag támogatják az intézetet. Az oktatás három csoportban folyik; az elsőt képezik a kezdő tanoncok, a másodikat a haladottabb szedő- és nyomó-fiúk, míg a harmadik már felszabadult szedőkől és nyomókból, illetőleg gépmesterekből áll. Tapasztalt szakemberek szerepelnek mint tanárok. Nemrégben az iskola fölszerelése egy legújabb szerkezetű Linotype-szedőgéppel szaporítottatott. Tervben van továbbá az intézetből kikerült nyomdatermékeket rendszeres gyűjteményben a nyilvánosság előtt bemutatni.

Sidney városában Ausztráliában hosszabb idő óta megjelenik egy kínai nyelvű hirtlap, melyet eddig litografiai úton állítottak elő, most azonban könyvnyomdában fogják készíteni és e célra már be is szerezték a 8000—9000 szó-jelből álló szedési anyagot.

Nyomóhengerek jókarbantartása. Hogy tartalékban lévő és a hengerállványokon elhelyezett nyomóhengereinket a kiszáradástól és mindenféle bemoeskolástól megóvjuk, ajánlatos azokat többszörösen sima papirossal lehetőleg feszesen körülkaptargatni.

HIVATALOS RÉSZ.

MEGHIVÓ.

A *Könyvnyomdászok Szakköre 1897. évi május hó 30-án* (vasárnap) délelőtt pontban 1/210 órakor, a Kerepesi-út és Klauzál-utca sarkán levő *Karikás-séle* vendéglőben

HAVI FÖLÖLVASÓ-ÜLÉST

tart, melyre a kör tagjait tisztelettel meghívja
Budapest, 1897. május hóban *a választmány.*

TÁRGYAK:

Venkovits Károly: Visszapillantás tizenháromhavi utamra.
Folyó ügyek tárgyalása
Szakkérdések benyújtása.
Indítványok.

***

A fölölvásó-ülésre oly szaktársakat is szívesen látunk, kik a Körnek nem tagjai.

A Szakkör pénztárosának lakása 1897. május 1-ső óta **VIII., Kerepesi-út 63. szám., IV. emelet 35. ajtó.**

Tisztelettel kérjük a t. házipénztáros urakat, hogy a tagsági díjak beszédésénél a lehető legnagyobb szigorrt és buzgóságot fejtsek ki. (A ki két hónappal hátralékban van, az nem kap Grafikai Szemlét.) A beszédett tagdíjakat az üzletben alkalmazott összes szakköri tagok névjegyzékének kíséretében, tekintet nélkül arra, hogy fizettek-e vagy sem mindnyájan, küldjék direkte vagy postán, vagy pedig *Wolf Antal* egyleti küldöncz útján *Rencsisovszky Ferencz* szakköri pénztárosához (VIII., Kerepesi-út 63., IV. 35.) lehetőleg minden hó 12—15-ig.

A Szakkör t. tagjait kérjük, hogy mindennemű *kondícióváltozást*, úgy az *abba való be-*, mint *kilépést haladéktalanul* adjanak tudtul a Kör pénztárosának, mert csak így kaphatják meg pontosan az őket megillető kiadványokat és meghívókat. Elég erre a célra egy egyszerű levelezőlap.

Április hóban a következő üzletek fizettek tagsági díjat: Alkotmány 2.40, Államnyomda —.—, Athenaeum 4.50, Corvina 2.40, Czettel és Deutsch —.90, Egyetemi nyomda 1.20, Franklin 13.20, Garai —.—, Hamburger és Birkholz —.60, Hornyánszky —.—, Hungária —.—, Kosmos —.60, Községi nyomda 1.50, Légrády 6.30, Márkus 1.50, Nagy Sándor —.—, Neumayer —.—, Neuwald 3.90, Pátria 1.80, Pallas 10.20, Posner 1.80, Pester Lloyd —.—, Pressburg —.60, Részvény —.—, Wodianer 1.80. — Egyesek: Gelberger M. —.60, Czutor E. 1.80, Mayer Rezső 5.—, Friedl —.30, Wolf A. —.30, Stalla M. —.60, Schnell József —.30, Neszmerák K. —.60, Holicsovits M. —.30.

Az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat tárlatára a Szakkör tagjai részére 22 kros kedvezményes jegyeket szerzett (melyek minden alkalommal érvényesek). E jegyek kaphatók *Rencsisovszky Ferencz*nél (VIII., Kerepesi-út 63., IV. em. 35.), a déli órák alatt, *Tichy Ákos*nál (Részvénynyomda) és *Novitzky N. László*nál az anyagyűjtemény helyiségében.

Krisztus a keresztfán és Jeruzsálem nagy körkép megtekintéséhez a Szakkör tagjai 32 krért kedvezményes áru belépő-jegyeket kaphatnak ugyanott, hol a *Képzőművészeti Társulat* tavaszi tárlatának jegyei kaphatók.

Kitüntetve a császári sas használati jogával.

Kitüntetések: Bécs, Berlin, Páris, Nürnberg, M. m. Frankfurt

Szállít — hosszú időn át szerzett gyakorlati tapasztalatok alapján — a legrövidebb idő alatt **teljes könyvnyomdai berendezéseket** nagy és kisszabású üzletek részére, szövegű betűkkel, körzetekkel, mindenféle gépekkel és berendezéssel felszerelve. Nagy választék idegennyelvű betűkben.

Méllányos fellételek. — Szolid kivétel.

Erdélyi M. cs. és kir. udvari fényképész (Budapest, IV., Ujvilág-utca 2. és Erzsébet-tér 18. sz.) Szakkörünk tagjainak fényképek készítésénél a következő kedvezményeket adja:

6 db. vizit fénykép.....	3	frt.	12	db.	5	frt.
6 » kis Makart »	7	»	12	»	12	»
6 » kabinet »	8	»	12	»	13	»
6 » Makart »	10	»	12	»	18	»

A midőn e kedvezményt Körünk tagjainak figyelmébe ajánljuk, egyben tudomásul adjuk, *hogy a tagság mindenkor az utolsó havi nyugtával igazolandó.*

Kedvezményes jegyek a Vígsházba. A Vígsház igazgatósága Körünk megkeresésére a következő, igen mérsékelt helyárakat engedélyezte:

Földszinti támlásszék	IX–XII. sor	80	kr.
»	XIII–XVI. »	70	»
I. Erkély	II–V. »	80	»
I. »	VI–XI. »	50	»
II. » zártszék	I. »	60	»
II. »	II–IV. »	40	»

Bemutatóelőadásokra (premier) is használhatók.

Vasár- és ünnepnapokon nem érvényesek.

A váltandó jegy, kelet és ár tintával irandó ki és csak aznapra érvényes, melyre kiállítva lett.

***

Krecsányi Ignác úr, a *Krisztinavárosi szinkór igazgatója*, Körünk megkeresésére kedvezményes árú jegyeket bocsátott a tagok rendelkezésére.

Kedvezményes jegyárak:

Nagy páholy	4	frt.	Körszék (I. és II. sor) ...	40	kr.
Zsölyeszék	90	kr.	» (III. és IV. sor) ...	30	»
I. rendű zártszék	70	»	Karzatli zártszék I. sor	40	»
II. » »	55	»	» » többi »	35	»

A kedvezményes árú jegyek váltásához szükséges utalványok *darabonként egy krajczárért* kaphatók: *Weinberger*

Dezso (Franklin), *Pamuk Ferencz* (Athenaeum), *Wagner Rezső* (Államnyomda), *Bauer Lajos* (Pallas), *Tichy Ákos* (Részvénytömde), *Novitzky N. László* (anyaegylet) uraknál és *Rencsisovszky Ferencz* szakköri pénztárosnál (VIII. ker., Kerepesi-út 63., IV. em. 35.)

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

H. A. és *S. M.* uraknak *Budapest.* Beküldött dolgozataikat köszönettel vettük és mindenesetre sorukat fogjuk ejteni.

A KIADÓHIVATAL ÜZENETE.

Reklamációkat csakis a hónap végéig vesz figyelembe a kiadóhivatal. Egy vagy több hónapról előbb reklamált számokat példányonként 20–20 krért küldünk el előfizetőinknek. Mutatványszámokat senkinek sem küldünk.

Ügyes, tapasztalt **akcidencz-szedő**, a ki egy fővárosi elsőrangú nagy nyomda akcidencz-osztályát vezetni és önállóan dolgozni képes, állandó alkalmazást találhat. — Képességét igazoló kivitelek, rajzok stb. bemutatása szükséges. — Cím a kiadóhivatalban.

A lap papirosa a hermaneczi papirgyárból. — Szövegbetű az Első Magyar Betűöntőde-Részvény-Társaságtól.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V. ker., Hold-utca 7. sz.

Kiadó-húljados: a Könyvnyomdászok Szakköre.

Felelős szerkesztő TANAY JÓZSEF. *Főmunkatárs* FIRTINGER KÁROLY.

GYÁR

Klein-Schwechaton
(Bécs mellett) van.

Könyv- és könyomdai festékgyár

Schiff, Srpek
KÖZPONT:
BÉCS & Comp.

I., Lothringerstrasse 3.

Koromégetés Kenczefőzés
Hengeranyag.

A gyártmányok védjeggyel vannak ellátva.

A cég budapesti kizárólagos képviselője és raktára

BUDAPEST
VII. ker., Dohány-utca 10. szám.

TELEFON 88-61.

KALMÁR LAJOS

Figyelmeztetés.

A nyomdákban a hengerek át- és újjáéltése gyakran szükségessé válik, miért is bátorkodunk a t. nyomdatulajdonosoknak legkitünőbbnek elismert hengeranyagainkat a következő árak mellett ajánlani:

»Austria« extra kg-ja	1	frt	80	kr.
» prima »	1	»	50	»
»L« hengeranyag »	1	»	25	»

Fenti árak franko házhoz szállítva értendőek. — Bátorkodunk a t. nyomdatulajdonosok becses figyelmét különösen »L.« hengeranyagunkra felhívni, mely úgy kitűnő minősége, mint olcsó ára által előszeretettel használhatik.

Mintákkal bármikor kívánatra díjmentesen szívesen szolgálunk.

• • TELEFON 151 • •

Luxuspapírok.

MOIRET F. ÖDÖN

PAPIRNAGYKERESKEDÉSE
ÉS GYÁRI PAPIRRAKTÁRA

Budapest
V., Báthory-utca
20. sz.

Itatóspapírok.
Lemezek és fénylemezek.
Kartonpapírok stb.

Mindenféle
író-, fogalmazó-, okmány-,
nyomató-, illusztrációs-
s rajzpapírok raktára.

Szines . .
• papírok.

A Zagrabi Papirgyár-Részvénytársaság
egyedüli magyarországi elárulója.

Wörner J. és Társa
Gépgyára és Vasöntődéje Budapesten

KÉSZIT:

Egyszerű gyorsajtókat, 2 vagy 4 festék-
dörzsölő hengerrel.
Kétszint nyomó gépeket, 2 festékszerke-
zettel, 2 vagy 4 festékdörzsölő hengerrel.
»Hungaria« akcizensz-gyorsajtókat.
Tégelynyomású gyorsajtókat.

Önműködő késköszörülő-gépeket.
Aranyozó-, dombornyomású- és kivágó-
sajtókat.
Csomagoló- és simítóajtókat.
Papírvágó- és papírfúró-gépeket.

Könyomdai gyorsajtókat.
Könyomdai kéziasajtókat.
Tömöntődei berendezéseket.
Transzmisszió-telepeket.

Körforgású nyomógépeket
ujságok, könyvek és illusztrált mű-
vek egy- és többszínbeni nyomására,
tökéletesbitett tölcser- és körbenforgó
készhajtogató készülékkel.

Használt gyorsajtók
alaposan kijavítva és átalakítva, jóállás mellett jutányos árért eladók.

Nagy választékot tart a legkülönbébb
célszerű és divatos

Könyv- és Czimbetűkből.

Elvállal igen jutányos áron egész
nyomdai berendezéseket.

FISCHER ÉS MIKA

BETŰ- ÉS TÖMÖNTÖDE

Budapest, VI., Révay-utca 6. sz.

★
Folytonosan készletben tart szerb és héber
betűket, körzeteket és kizárásokat, nyom-
dai szerelvényeket, betűszekrényeket és
állványokat, a leggyorsabban készítve és
legjobb minőségben kiállítva.

Ajánlja szabadalmazott
nyomdai vonalzó-berendezését

táblázatszedésekhez.

Egy oktáv-garnitúra ára 10 frt.

Cs. és kir. szab.

HERMANETZI PAPIRGYAR

→ **RAKTÁRA** ←

Budapest, V. ker., Arany János utca 8. sz.

(Alapított 1829. évben).

Levél-, könyv-, nyomda-, boríték-,
író-, karton-, rajz-, csomagoló- és
göngypapírok.

***
Merített író-, okmány- és könyvpapírok.

★
Másoló-, selyem- és virág-selyempapírok.

Itató-, szűrle- és mindennemű
merített nyomdapapírok.

Mindennemű lemezek stb. Papirzacsőgyár.

Géplevelboríték * Gyászlapok

▲
Névjegy-karton

Gyári főraktár Magyarország részére:

GOLDZIEHER GÉZA

BUDAPEST

V. kerület, Arany János-utca
20. szám alatt.

A MYRTLE MARK kapható minden papírkereskedésben.

Legjobb és legkitünőbb
minőségű

Papíráruk.

GESCHÜTZT.

Myrtle
Mark

DEPOSÉ

Államilag kedvezményezett

ELSŐ MAGYAR KÖNYV- ÉS KÖNYOMDAI FESTÉKGYÁR.

47.004. és 53.406.
sz. osztrák-magyar
szabadalmak.

Kurzweil János és Fia

Kitüntetve:
Temesvár 1891.
Philppopol 1892.
Orsz. Ipar-Egyes.
1892.

GYÁR:

IX. ker., Márton-uteza 19.
Vendel-uteza 17.

Budapest

IRODA ÉS RAKTÁR:

V. kerület, Hold-uteza
23. szám.

Készít legjobb minőségű

ujság-, mű-, illusztráció-, díszmű- és mindenféle színes festéket.

KOROMÉGETÉS.

KENCSÉK. BRONZOK.

Telefon 270.

Patent gelatin-hengeranyag.

Szedősorzó igazítható feszítővel, szabadalmazott saját találmány.

Papírvágógép.

Különlegesség 1855 óta

GÉPEK
a papírpár

minden ágazata részére.

★

700 munkás I

★

A gyár évenként 3700
gépet készít.

KRAUSE KÁROLY gépgyára
LIPCSÉBEN.

Raktáros és képviselő: **DESSAUER ÉS MÁRKUS** Budapest, Lázár-uteza 13.

Szám	Vágóhossz- sávág Vágómagas- ság	Árak		Üngető	Vágómutató	Gyorsaság- nyereg
		kézi hajtásra	mótor- hajtásra			
	cm.	M á r k a				
AB	50 18	425	550	150	100	80
AB a	55 19	485	610	160	105	80
AC	60 14	575	700	175	110	85
AC a	65 14	650	775	185	115	85
AD	71 17	740	865	200	120	90
AD a	76 17	825	950	220	125	90
AE	83 18	950	1075	240	135	95
AE a	91 18	1050	1175	250	140	95
AF	95 19	1150	1275	260	145	100
AF a	100 19	1250	1375	280	150	100
AG	108 20	1400	1525	315	145	105
AG a	118 20	1500	1625	325	150	105
AH	120 21	1600	1725	340	155	110
AH a	140 21	1950	2075	365	160	115
AJ	100 22	2275	2400	390	160	120
AZ	210 17	—	4700	600	200	—

Beleértve két jómínőségű kést, két vágó-
léczet, csavarkulcsot és olajkannát.

Ismételadónak engedmény.

Első Magyar

Betüöntőde-Részvénytársaság

Telefon 450.

VI. ker.
Dessewffy-utca
32. szám.

Budapest

Ólomzárqvártás

Mechanikai műhely

EGÉSZ NYOMDAI BERENDEZÉSEK

jutányosan és gyorsan foganatosítatnak.

Folyton dús raktárt tart magyar, német, horvát, szerb, román és bolgár ékezetű

Könyv- és Czimbetükben

továbbá

Körzetek, Rézleániák és

* * * Kizárásokban

a legkülönfélébb

ÉKITMÉNYEK

és egyéb

nyomdai felszerelvényekben.

RÉZLENIAGYÁRTÁS

TÖMÖNTÓDE * GALVANOPLASZTIKA

BÉLYEGZÓMETSZÉS

E lap szövege az öntőde betűivel nyomatott.

Német-Bogsán. Zeier A. J.	Predmér. Links M. utóda: Rosen- zweig H.	Szakolcza. Neumann, Teszlik és Tsa.	Szigetvár. Corvina-nyomda.	Turóc-Szent-Márton. Magyar nyomda. Résvénynyomda.
Német-Palánka. Kristofek József.	Putnok. Gaertner Ignác	Szarvas. Sámuel Adolf. Szikes Antal.	Szikszó. Blank Simon.	Ujpest. Kaczander és Fuchs. Steiner Károlyné.
Nyiregyháza. Jóba Elek. Piringer János.	Resicza. Eisler József. Hungaria-könyvnyomda.	Szász-Régen. Burghardt Rezső. Sebesch Károly.	Szilágy-Somlyó. Bölöni Sándor.	Ujverbász. Berkovics Márk fők- nyomdája.
Nyitra. Huszár István. Iritzer Zsigmond. Özv. Neugebauer Anna Reicheles Lipót.	Rimaszombat. Náray I. A. Rábely Miklós. Ungvári Armin.	Szatmár-Németi. Litteczky Endre. Morvai Károly. Nagy Lajosné. Pazmány-könyvnyomda.	Szill-Hadad. Fein Sámuel.	Újvidék. Fuchs Emil és Társa. Hirschenhauser Benő. Miletics Szvetozár. Pajevics Arzén. Popovics Testvérek. Szerb kolostorok könyv- nyomdája.
Ó-Becse. Cavansky Bozsiddár. Lőwy Lajos.	Rózsnyó. Kovács Mihály.	Szatmár-Németi. Litteczky Endre. Morvai Károly. Nagy Lajosné. Pazmány-könyvnyomda.	Szirák. Gállovics N.	Ungvár. Gellisz Miksa. Jäger Bertalan. Léval Mór. Székely és Illés.
Ó-Kanizsa. Bruck P. Pál. Schwartz A.	Rózsahégy. Salva Károly.	Szatmár-Németi. Litteczky Endre. Morvai Károly. Nagy Lajosné. Pazmány-könyvnyomda.	Szolnok. Bakos István. Fuchs Lipót. Hay Fülöp. Szolnoki Híradó nyomd.	Vác. Kir. orsz. fegyintézeti ny. Kohn Mór. Mayer Sándor.
Oravicza. Kehrer C. Wunder Károly.	Salgó-Tarján. Blumberg Soma Friedler Armin.	Szatmár-Németi. Litteczky Endre. Morvai Károly. Nagy Lajosné. Pazmány-könyvnyomda.	Szombathely. Apfel N. Bertalanffy József. Fekete István. Gábel Ágoston. Seiler H. özvegye.	Vág-Ujhely. Brück Samu. Horovitz Adolf.
Orosháza. Pless N. Veres Lajos.	Sárbogárd. Spitzer Jakab.	Szatmár-Németi. Litteczky Endre. Morvai Károly. Nagy Lajosné. Pazmány-könyvnyomda.	Tab. Pfeifer Ignác.	Versecz. Gresits M. Kehrer Lajos. Kirschner J. E. özvegye. Wettl és Veronits.
Orsova. Handl József. Orsovai könyvny. r.-t.	Sárvár. Jacoby Bálint.	Szatmár-Németi. Litteczky Endre. Morvai Károly. Nagy Lajosné. Pazmány-könyvnyomda.	Tapolcza. Lőwy B.	Veszprém. Egyházmegyei könyvny. Köves és Boros. Krausz A. Fia. Petőfi-nyomda.
Ó-Széplak. Nyitravölgyi gazd. egylet nyomdája.	S.-A.-Ujhely. Landesmann M. és Társa. Lőwy Adolf. Pannonia-nyomda (tul. Jürsö és Ocskay). Zemplén-nyomda (tulajd. Ehrlert Gyula).	Szatmár-Németi. Litteczky Endre. Morvai Károly. Nagy Lajosné. Pazmány-könyvnyomda.	Tata. Engländer Jakab. Nobel Adolf.	Zala-Egerszeg. Breisach Samu. Özv. Tahy Rozália.
Paks. Rosenbaum Miksa E.	Sajó-Sz.-Péter. Glatstein Adolf.	Szatmár-Németi. Litteczky Endre. Morvai Károly. Nagy Lajosné. Pazmány-könyvnyomda.	Temesvár. Csanád-egyházmegyei nyomda. Csédes J. Délmagyarországi szövet- kezeti nyomda. Freund Gyula. Mangold Sándor. Posaune nyomdája. Rác M. Stéger Ernő utódai. Uhrmann Henrik. Union-könyvnyomda (tul.: Ifj. Steiner Károly).	Zenta. Kabus Ármin. Klenóczkyné Cs. A. Schwartz Sándor. Zentai Hirlap nyomdája.
Pancsova. Jovanovics Testvérek. Kosanics N. Miklós Vig Er. Wittigschlager Károly.	Sáros-patak. Ev. ref. főisk. nyomdájá (berlő Steinfeld Jenő).	Szatmár-Németi. Litteczky Endre. Morvai Károly. Nagy Lajosné. Pazmány-könyvnyomda.	Tolna. Weltmann Ignác.	Zólyom. Ifj. Nádasy Gyula.
Pápa. Goldberg Gyula. Nobel Armin. Ref. főisk. nyomda.	Segesvár. Horeth Frigyes. Jördens Testvérek.	Szatmár-Németi. Litteczky Endre. Morvai Károly. Nagy Lajosné. Pazmány-könyvnyomda.	Tolna-Tamási. Jeruzsálem Ede	Zombor. Bittermann Nándor. Oblát Károly. Zombor és Vidéke nyom- dája (tul.: dr. Molnár Gyula).
Pécs. Madarász Béla. Pécsi irod. és könyvny. r.-t. Táizs József. Wessely és Horváth.	Selmeczbánya. Joerges A. özv.	Szatmár-Németi. Litteczky Endre. Morvai Károly. Nagy Lajosné. Pazmány-könyvnyomda.	Topolya. Wilhelm Miksa.	Zsombolya. Ifj. Reichrath J. Wunder Rezső.
Pécska. Ruber István.	Sepsi-Szent-György. Jókai-nyomda r.-t.	Szatmár-Németi. Litteczky Endre. Morvai Károly. Nagy Lajosné. Pazmány-könyvnyomda.	Torda. Harmath Józsefné.	Zsolna. Aldori Manó.
Perjámos. Pirkmayer Alajos.	Siklós. Harangozó József.	Szatmár-Németi. Litteczky Endre. Morvai Károly. Nagy Lajosné. Pazmány-könyvnyomda.	Török-Szent-Miklós Rubinstein Sándor.	
Petrosény. Figuli Antal.	Sopron. Blum Ármin. Brelner E. és Fia. Reininger Ármin. Romwalter Alfréd. Röttig Gusztáv.	Szatmár-Németi. Litteczky Endre. Morvai Károly. Nagy Lajosné. Pazmány-könyvnyomda.	Trencsén. Gansel Lipót. Skarnitzl Fr.	
Pozsony. Alkalay Adolf. Angermayer Károly. Eder István. Katholikus nyomda. Westungarischer Grenz- hote nyomdája. Wigand K. F.	Stájerlak. Rose V.	Szatmár-Németi. Litteczky Endre. Morvai Károly. Nagy Lajosné. Pazmány-könyvnyomda.		
Pöstyén. Gipsz H.	Sümege. Horvát Gábor.	Szatmár-Németi. Litteczky Endre. Morvai Károly. Nagy Lajosné. Pazmány-könyvnyomda.		
	Szabadka. Bittermann József. Bleszits Vincze. Krausz és Fischer. Schlesinger Sándor. Székely Simon.	Szatmár-Németi. Litteczky Endre. Morvai Károly. Nagy Lajosné. Pazmány-könyvnyomda.		
	Szamos-Ujvár. Auróra-nyomda. Gör. kath. egyházmegyei nyomda.	Szatmár-Németi. Litteczky Endre. Morvai Károly. Nagy Lajosné. Pazmány-könyvnyomda.		
	Szeged. Endrényi Imre. Endrényi Lajos. Engel Lajos. Schulhof Károly. Traub B. és Társa. Várnai Lipót.	Szatmár-Németi. Litteczky Endre. Morvai Károly. Nagy Lajosné. Pazmány-könyvnyomda.		
	Szeghalom. Kovács Antal.	Szatmár-Németi. Litteczky Endre. Morvai Károly. Nagy Lajosné. Pazmány-könyvnyomda.		
	Szegzárd. Báter János. Ujfalussy Lajos.	Szatmár-Németi. Litteczky Endre. Morvai Károly. Nagy Lajosné. Pazmány-könyvnyomda.		
	Székelyhid. Kohn Sámuel.	Szatmár-Németi. Litteczky Endre. Morvai Károly. Nagy Lajosné. Pazmány-könyvnyomda.		
	Székelyudvarhely. Becsek D. és Fia. Betegh Pál.	Szatmár-Németi. Litteczky Endre. Morvai Károly. Nagy Lajosné. Pazmány-könyvnyomda.		
	Székesszék. Kaufmann F. Singer E. Számmer Imre. Számmer Kálmán. Székesszék és Vidéke ny. Völgyi Lajos.	Szatmár-Németi. Litteczky Endre. Morvai Károly. Nagy Lajosné. Pazmány-könyvnyomda.		
	Szecsmez. Fischer Nánán.	Szatmár-Németi. Litteczky Endre. Morvai Károly. Nagy Lajosné. Pazmány-könyvnyomda.		
	Szentes. Hollósy és Vajda. Szentesi első könyvny. résztvénytársaság. Szentesi és Vidéke nyom- dája.	Szatmár-Németi. Litteczky Endre. Morvai Károly. Nagy Lajosné. Pazmány-könyvnyomda.		
	Szent-Gotthárd. Ifj. Wellisch Béla.	Szatmár-Németi. Litteczky Endre. Morvai Károly. Nagy Lajosné. Pazmány-könyvnyomda.		
	Szenicz. Bezso János és Társa.	Szatmár-Németi. Litteczky Endre. Morvai Károly. Nagy Lajosné. Pazmány-könyvnyomda.		
	Szepsz-Váralja. Püspöki nyomda	Szatmár-Németi. Litteczky Endre. Morvai Károly. Nagy Lajosné. Pazmány-könyvnyomda.		
	Szered. Stern Dávid.	Szatmár-Németi. Litteczky Endre. Morvai Károly. Nagy Lajosné. Pazmány-könyvnyomda.		
	Szerencs. Simon József.	Szatmár-Németi. Litteczky Endre. Morvai Károly. Nagy Lajosné. Pazmány-könyvnyomda.		

Az esetleges változásokat kérjük velünk tudatni.

A GRAFIKAI SZEMLE KIADÓHIVATALÁBAN

(Budapest, V., Hold-utca 7.) kapható

A MAGYAR ÁLLAM NYOMDÁSZATTÖRTÉNELMI TÉRKÉPE.

TERVEZTE ÉS MAGYARÁZÓ SZÖVEGGEL ELLÁTTA

FIRTINGER KÁROLY.

Ára 70 kr., vidékre (bérmentve) 80 kr.

Azok, kik az Évkönyvet megveszik, helyben 50 kr., vidékre pedig 57 kr. kedvez-
ményes áron kapják meg.

Beit & Co *früher*
Beit & Philippi
HAMBURG
Druckfarben-Fabriken

MÜLLER TESTVÉREK BUDAPEST, Főraktár és iroda: V. ker., Bálvány-utca 11. sz.

A szög készít fekete és színes
Könyv- és könyvmdai festékeket

Hammonia hengeranyagot
KENCZÉKET.

Vezérképviselőség és gazdagon felszerelt raktár

Diszes
Bekötési táblák

(kék és piros színben)

Iapunk 1896. és előbbi évfolyamához 67 krajezárért rendelhetők meg lapunk kiadóhivatalában. — A vidéki megrendeléseket két héten belül expediáljuk el.

Könyv- és könyvmdai

festékek gyára.

WÜSTE F.

— BÉCS —

I., Kolowratring 9. szám.

GYÁRT: Fekete és színes, kő- és könyvnyomdak részére, valamint réznyomáshoz szükséges mindennemű és színű

festékeket,

hengeranyagot és firniszt.

ELSŐ MAGYAR

Könyvnyomdai Szakasztalos

BÖLE JÓZSEF

BUDAPEST, VIII. Vas-u. 7. vagy Stáhly-u. 1.

Elvállal mindennemű

épület- és butorasztalos-munkát.

Javítások elfogadtnak és pontosan eszközöltenek.

Schriftgiesserei

Művészi kivitelű vignetták.
Szilárd alkatú betűanyag.
Kitűnő ajánlatok.

Dús választék
a legjobb minőségű és díszes kivitelű,
mélyvágású modern betűöntődel
gyártmányokból.

Bauer & Comp.

Főüzlet:

Stuttgart

Érdeklődőknek készséggel
szolgálunk ujonnan megjelent, dústartalmú
mintakönyvünkkel.

Fióküzlet:

Düsseldorf